7683

ఆంధ్రసర్వస్వము

సచిత్రమాసపత్రిక

[illegible]

[illegible]

AN ILLUSTRATED MONTHLY
TELUGU MAGAZINE PUBLISHED

To Depict Andhra Genius

మహావాక్యము

[illegible]

రాజమహేంద్రవరము

సంపుటము ౧ సంచిక ౧౦

కృషీవలుడు

[కోటగిరి వీరబసవయ్యగారు]

సీ. విశ్వ ప్రాభాతికమున పుష్పములపంట
కల్లఁ దెఱ్ఱ్మగఁ జల్దిఁ బదిలఁబఱచి
కాడి మోపుఁ గొని రెండ్లఁ గట్టి ముల్లు
కర్ర భుజమున నిడి యేఁగు గాపుకుఱ్ఱ.

సీ. కల్పవృక్షాంబుగర్భ సంపాత పోలి
గాంచి కోటేరువేసి పగ్గములఁ జట్టి
ఎద్దుల మరల్చి వేవేగ యింటిదారి
వచ్చుచుండును మన కృషీవలుఁడు పురికి.

సీ. కంటకభూమి పాగలిచేతఁ బెకలించి
గొర్రు గుంటకచేత గుదురఁబఱచి
కరుణతఁ గాంచి విత్తనముల నాటించి
మైపాటులను గొంత వరపఁజేయు
పచ్చని మొలకపట్టుపాన్పవఁ బరగి భూ
తలమంబు నిండె సంపదలునిండ
సస్యవృద్ధిఁ జేయ కాలిచకాపు పి
ల్లదిగో వడిసెలఁబట్టి యేలను చిన్న

గీ. మంచెపైకెక్కి పిట్టల మరలవోలి
గొంతుసింపక పరపె దావంతరేమొ
కొండవాగుల కలియుక మండు దండా
వేఁగిరియేనిఁ బొలముల పేపదము.

చ. పృథుపుష్పాదరాంబుతోడ మది
కింపగు శ్రావ్యపుపాటఁ బాడవా
సుదతి మనోజ్ఞమైన మన
సుంబిగఁబట్టి విషాద భారగ
ద్గదరుతిఁ గంఠమెత్తి తమ
కంబున భారతమాతఁ గూర్చి యో
హోగలంమ గీత్తి కేవమయి
పోయిన పూర్వ స్వరాజ్య కాంతికో

ఉ. భారతమాత నీ ప్రకృతి
భారము దుస్థితిఁ జూచి యేడ్చెదో
వీరుడు గాంధిపుత్రుడు
విశ్వమయంబగు భక్తితోఁడ నీ
భారతమౌఁదీర్ప రాట్నముసుఁ
బట్టుక నూలు వడంకుచుండె నం
చారవనీమతల్లి ప్రణ
యాంజలిఁ బట్టుక పాటఁ బాడెదుస్.

అధ్యక్షులారా! భాషాపక్షపాతులారా!

కవులపట్టుబడ్డలైన విద్యాలంకారాలో వా [illegible] గ్రామమున వారికి కాటిపూవల ప్రస్తకము లభించెను. అందు కొన్ని గ్రంథములు కలవు. అవి యన్నియును ఆంధ్రుల కుపయుక్తమైనవిరో [illegible] చెప్పక తప్పదు.

౧. పావులూరి మల్లనామాత్య విరచితంబగు [illegible]. దీనికి నామాంతరము గణితశాస్త్ర [illegible]

౨. విఘ్నేశ్వరదండకము. రెండు [illegible] మాత్రమే యున్నది. ఈమండలములందుఁగల బ[illegible] లలోఁ బ్రాతఃకాలము పఠింపు నలవాటు గలదిదె కాని క్రొత్తదికాదు.

3. రంగదండకము. సంస్కృత [illegible] వర్యునిచే విరచితంబగు నట్టి భాషీయదండకము [illegible] ది. ఇది కర్నూలుమండలములఁగల [illegible] ను గ్రామవాసి [illegible] విర[illegible] తము. [illegible]

౪. కొన్ని చాటుపద్యములు.

౫. బిరుదావళులు.

౬. జాబులువ్రాయు వక్కాణలు.

ఇద్దాన్యాను [illegible] విషయంబులుంగల పుస్తకము మానున్నందు జాబులువ్రాయు వక్కాణలను అర్థిపలోకమునకు బరిచయము చేయువలయుననుసూహ జనించి యందువలన క్రమముగ వ్రాయుచున్నాము. ఇంకనుగల పద్ధతులు దిలకించి [illegible] తెలిసికొని సంతసించెదరు గాక. గ్రంథానుసరణముగనే వ్రాయుచున్నారేగాని [illegible] సమర్పింపలేదు.

కడప
మాఘశుక్ల ప్రతిపత్తు
25-1-25

పండితజనవిధేయుడు.
కావ్యతీర్థ, కవిభూషణ,
జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్య
శర్మ

జాబులువ్రాయు వక్కాణలు

[జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు]

౧

బలిజవారి వక్కాణ

స్వస్తి సమస్త త్రిభువన జనవినుత విపుల విజ్ఞాన వీర వీరావతార వీరసర్వాంగ, వీరగరుడ, వీర క్షేత్ర, వీరలక్ష్మీ నివాసంబైన మూడుమూర్తులకును మూలమూర్తియైన, గౌరీశ్వర దేవర కృపాకటాక్ష వీక్షణాలంకారులును, వీరధర్మప్రతిపాలకులును, పంచాశత్కోటి విస్తీర్ణ భూమండలంబున, వీరశాసన గుణగణాలంకారులును, వీర బలిజ సమయ ప్రతిపాలకులును, రాజరాజోత్తములును, నానాశక శిరోమణులును, భౌరుష ద్రవ్య సంపద్దేశ కాల వర్తమాన విశేషంబు తెలియువారలును, కార్యసిద్ధియును పంచాంగంబు తెలిసియుండువారలును, బ్రహ్మయజ్ఞ దేవయజ్ఞ మంత్రయజ్ఞ భూతయజ్ఞ మనుష్యయజ్ఞ పంచమహాయజ్ఞంబుల నడిపించువారలును, మనోవాక్కా[illegible] కర్మంబులందును, శుద్ధిగల వారలును, [illegible] మాత్రభేదను [illegible] గ్రహ, లబ్ధనాశన అసత్ప్రేక్ష్య కారం [illegible] పంచతంత్రంబు తెలియంగ జేర్చిన వారలును, హరిహరబ్రహ్మాదుల త్రిమూర్తి శరణాంభోజ సేవకారులును, శ్రీవాణీగిరిజాది శక్తిత్రయ వరప్రసాదకులును, వేదవతీ వేగవతీ గోదావరీ [illegible] సింధు [illegible] కృష్ణ [illegible] మహానదీ [illegible] ముక్తి స్థాన సేవకులును, నానావస్తు సంగ్రహణ నిపుణులును, కవివిద్వాంస పౌరాణికేతిహాస భటపరిహాస గాయకాది పరిపోషకులును, సామదాన భేదదండ చతురుపాయ సమర్థులును, మహామోహనేంద్రజాలను మహేంద్రజాల సప్త [illegible] గంధములును, చతుష్షష్టి విద్యాప్రవీణులును, సరససాహిత్య [illegible] భాషాభిజ్ఞులును, సాహసవిక్రమార్కులును, రణరంగవిజయస్తోత్రులును, కోరి యడిగిన కోరికలిచ్చువారును, బాహుబలభీములును, శరణాగత వజ్రపంజరులును, శరణన్న గాచువారలును, అధముడైనను వెదకి వేసికొని వచ్చేవారలును, సముద్రోపాఖండదయులును, [illegible] వేశ్యాభుజంగులును, పరసమయగర్వ నిర్ధూమధాములును, పరసమయ [illegible] మార్తాండులును, స్వసమయ ప్రతిష్ఠాపకులును, బిరుదవిక్రమ కంఠీరవులును, దీనజనరక్షకులును, [illegible] విద్యావిశారదులును [illegible] మలును, ఆచారానుష్ఠాన గణ్యులును, శివాచారాపేద సంపన్నులును, శ్రీసిద్ధేశ్వర గౌరీశ్వర దేవర దివ్య శ్రీపాదపద్మారాధకులయిన అభినవ జంబూద్వీపమహా [illegible] కనక [illegible] సువర్ణందిరామందిరంబైన, పృథ్వికి పుణ్యక్షేత్రంబైన శ్రీశైలానకు దక్షిణదిగ్భాగమునందొప్పు [illegible] మలుకాపురం పేట [illegible] శ్రీ [illegible] సిద్ధేశ్వర దేవర [illegible] స్వదేశ పరదేశ [illegible]

నానాదేశ అయ్యావళి ముఖ్యమైన చాలుమూలసమస్త ప్రభృతి శెట్టి రాయన మంత్రి భాస్కరాను మొదలయిన యాస్తై మూరు దేశం మహానాడు గారికి, మీతో బుట్టువులయిన తిథావిధగుణ విబుధాంకితు లయిన జలదుర్గం పేట సంగనాపన శ్రీబసవేశ్వర దేవర ముఖమంటపమందు రక్షించి వాసవాసీనులై కూడి కూర్చున్న స్వదేశ పరదేశ ఉభయ నానాదేశ అయ్యావళి ముఖ్యమైన చాలుమూలసమస్తప్రభృతి శెట్టి రాయన మంత్రి భాస్కరాను మొదలయిన యాస్తై మూరు దేశం మహానాడు గారు శరణార్థిన్, మేమున్న శుభం, మీసంతోషాతిశయాలున్ను వ్రాయించి పంపినట్లు రావలెను......

౨

బలిజ వారి వక్కణ. రెండవ విధము

శ్రీమతు సజ్జనసిద్ధ శివాచార సంపన్నులయిన, గురులింగజంగముపాద తీర్థ సేవకు లయిన, విభూతి రుద్రాక్ష కవచ మాలికాధారులయిన ఆచారానకు అగ్రగణ్యులయిన, శివాచారమకు సంపన్ను లయిన, పంచాక్షరీ మంత్రపఠన పరిపూర్ణహృదయు లయిన, పరవాక్య ప్రమాణజ్ఞులయిన, నీతిశాస్త్ర ధురంధరు లయిన, అనీతిశాస్త్రవిజ్ఞానాలకు లయిన, పరసమయ కోలాహాలు లయిన, స్వసమయవిశ్వాసకు లయిన, అంగ వంగ కళింగ కాశ్మీర కాంభోజ కరహాట మరాట భోజ మచ్ఛలలాట కురుకర ఘూర్జర కర్నాట కరుష ఆంధ్ర కేరళ మారసేన మొదలయిన ఛప్పన్నాన్న దేశాధీశ్వరు లయిన, లవణేక్షు సురాసర్పి దధిక్షీర శుద్ధోదకంబు లనియెడు సప్త సముద్రాల యందు ప్రవర్తింప చేసిన నిపుణు లయిన, జంబూప్లక్ష శాల్మలికుశ క్రౌంచ శాక పుష్కరంబు లనియెడు సప్తద్వీపంబుల ప్రవర్తించు కేన్పరు లయిన, వజ్ర వైడూర్య గోమేధిక పుష్యరాగ మరకత మాణిక్యంబు లనియెడు నవరత్న పరీక్షకు లయిన, చీని చీనాంబర ధారులయిన శ్రీబసవేశ్వర సాంప్రదాయకు లయిన మహామేరు కమాను లయిన గాల్లతిక్కి యాస్తై మూరు దేశం మహానాడు గారికి, కమాలాపురం యాస్తై యారు దేశం మహానాడు గారు శరణార్థి............

౩

గూఢముగా జాబులు వ్రాసే వక్కణానకు (లక్షణానకుగా) సూత్రము. అక్షర సమాఖ్యాలక్షణము

సామజ వేద శాస్త్ర శర
 శైల శరాచల రంధ్ర సోములన్
వేమరు వ్రాసి పంపిన ప్ర
 వీణులు మాట యజాబ్ధి భూమి భృ
త్తారరసాగ్ని బాణ శశి
 దంతుల వ్రాయుచు లెక్క లెన్నగా,
తామటు చేసుకొన్న చుట్టు మును
 దప్పక మాదిన గూఢసంఖ్యలన్.

ఇందుకు వ్యాఖ్యానము:—టీక. పూర్వార్థానకు వొద్దు.

సామజ ౮। వేద ౪। శాస్త్ర ౬। శర ౫। శైల ౭, శర ౫, అచల ౩, రంధ్ర ౯, సోమ ౧॥ ఇంకను ఉత్తరార్థానకువొద్దు. అజ ౯, అబ్ధి ౪, భూమి భృతు ౭, తార ౨, రస ౬, అగ్ని ౩, బాణ ౫, శశి ౧, దంతి ౮॥ ఈ ప్రకారము అక్షరాలు యెన్నికొమ్మని అఅక్షరాలు తిరిగి వుంచి వ్రాసి చదివితే ఆ గూఢమైన జాబు తెలిసేను. అందుల సంజ్ఞానుక్రమం యిది. పూర్వార్థము. ౮౪౬౫౭౫౩౯౧. ఉత్తరార్థము. ౯౪౭౨౬౩౫౧౮. ఇటువలె పూర్వోత్తరార్థాలు విచారించి అక్షరాలు వ్రాసి చదునగా సమర్పకమవును. యథాప్రకారంగా వ్రాసే ప్రకారం జాబు వ్రాసేది. ఈ మొదటి పద్యానకు ఆజాబు గూఢంగా వ్రాసే లక్షణమ్. ఆజాబు మొదటిఅక్షరము అదిగాను యెనిమిదో అక్షరం పద్యంలోని అక్షరాలు యెంచి ఆఅక్షరం ప్రతిజాబు వ్రాసేది. ఇదిగ్గను. సామజ యెనిమిదో అక్షరం వ్రాసేది. వేద

నాలుగో అక్షరం వ్రాసేది. ఆ క్రింద అదో అక్షరం వ్రాసేది. కర రెండో అక్షరం వ్రాసేది. క్రింద రెండో అక్షరము వ్రాసేది, కరా ఐదో అక్షరము, ఇట్లే ఐదుస. ఈ ప్రకారం చరణ చరణం వుండునట్లు వ్రాసేది. ఈ శ్లోకం తేటపడ తిరిగి ప్రతిజాబు వ్రాసే లక్షణము అభిప్రాయము తెలుసుకొనే సూత్రము. అక్షరాలు తొమ్మిదో అక్షరము మొదలగునవి. ఈ ప్రకారము ఆ శ్లోకములు పట్టి తిరిగి వ్రాసే మొదటివిధము ప్రకారం పాంక్తముగా అక్షరాలు జతకూడును. "అప్పుడు అందుల అభిప్రాయం తేటపడును"

అబకా మకయాచారా ॥ జలటావడశంవహా
తిసదావాణాశం పతు ॥ ము త్యేతే రావణాలిపి.

ఇది రెండవ క్రమం.

౪

తనఖా పరువానా వ్రాసే లక్షణమ్

సుజాయా సామ స్నేహ పూర్వకముగా ... కోట బయి నాయకు యువతి నాగమ్మ [illegible] బూకేటి దానందుదిరం విలాసా లేసమ్మ ౧౧౩ సలి దుర్ముఖినామసంవత్సర ఆశ్వయుజ శుద్ధ వ్రాయి చియిచ్చిన తనఖా పరువానా, శ్యాదతు పనహా [illegible] దకు [illegible] బయలు శాహి రాకు గాను అల హిసాబు ౪౨. ఛప్పన్నపట్టణము అయిదు మాన్యాలు కల్యాయిచ్చినారం. అదాచేసి కబుజాల వనాలుతీస కొనేది. ౮౧ పైలామాహే కవ్యాలో సన్న జాలు కవ్యాలా.

శ్రీసుబ్బానాయకరంగనాయకప్రభువిషయనవరత్నమాల

[దేవరాజ సుధీమణిగారు]

శ్లో. శ్రీరాష్ట్రాం నవరత్న దీపకలికా శృంగారమా తిష్ఠతి
సుబ్బానాయక రంగనాయక గృహే సూర్యేందు కాన్త్యుజ్జ్వలా
ప్రోత్తుంగేషు శరాలిరాశి షుకశః స్వర్ణాద్రి శృంగాద్రిమాత్
యామూర్ధ్వేభ్యో రజతే తరాంతర వధూ హేలావతా రోత్సవః.

శ్లో: అకన్దోద్వేల పూరాః సకలమమ వపాం అత్రితా స్త్రిప్రవారాః
ఆశాన్తాక్రాన్తి పూరాః కలిత సుర నదీవారి కల్లోలహారాః
శోభావ్యత్యాకరా హారావర కరవిసరక్షీర కర్పూరహారాః
సుబ్బారంగక్ష్మ విభోర్వర్ణిత విలసితాః కుత్రకీర్తి ర్విహారాః.

శ్లో. కొల్లంపల్లమ్మ సాజలనిధేః పూర్ణిమాచన్ద్రి బిమ్బః
పుణ్యశ్రేణీ పరిణతి పదం పెన్నబూర్పేట భాజామ్
పాశ్రీదేశోబహులతర పసాం చెంచునాయ స్యకస్య
సుబ్బానాయ ప్రభుగయ మహోస్సా శిరంగప్ప నాయః.

శా. శ్రీమంతుండవు, గుణోన్నతుండవు, కరుణా
సింధుండవు, సద్బంధుండ
త్యాగాది ప్రదనాథరూపుడ దమ్మిక
స్వాంతస్థితిన్ ... దుక్
[illegible]
[illegible]

భామామండల పుష్పబాణుడవు
సుబ్బానాయకరంగారయన్.

సీ. సకలజనంబులకు బల్లగాయను ఆర్క
బాంధవుండే లోక బాంధవుండు,
నిత్యుల లక్ష్మితో నిచ్చలు దగుపూరు
[illegible]

పుణ్యాబ్జనాభి ప్రోచి కాపాడి పెంచు
దేవ్యమందే విబుధేశ్వరుండు
బహుళశక్తిదీప్తిగాంచి పరిఢవిల్లెడు నుదై
శాక్యమునిదే సుజైవాత్మకుండు
అహమహమిక పొగడెదవారు కేకోదయా
భోగకళలధనళ భూరికీర్తి
శైలకోకిలమార్గవర్తి, సుప్రభాయ
చారుమూర్తి, విభవసంక్రాంతి

తే. ఆమహనీయ తిమ్మఁడల
నారదు నగ్రజభక్తియందు నా
రాముని పిమ్మట [illegible]
రంబు సమాశ్రిత రక్తియందు నా
రాముని యుద్ధనిమ్మఁడు ప
రాక్రమ విక్రమ భక్తియందు నా
రాముని కృష్ణదమ్ముఁడగు
రింగపనాయుఁడ మేటినాయుఁడై.

సీ. ఉదయించు దివ్యని వదనారవిందంబు
వంతు వ్యామూర్తి మరందరసము
విహరించు దివ్యని రసవాగ్రరంగంబు
వహుమంజు శారదానర్తనంబు
విరచించు దివ్యని చారితరాజాగ
[illegible]వంబునను రమా విలసనంబు
[illegible] కమనీయదాన వి
లాసంబు కల్పకల్పాసురభిని
వరదు [illegible] మదమారణంబు [illegible]
[illegible] లాంఛన రక్తి

నాయకుండౌర కామినీ వక్షకునకు
నాయకుండైన రంగప్ప నాయకుండు.

శా. సోమార్కప్రతిమాన మూర్తులగుచున్
సొంపారు నాథుండు
భూమాన్యాక్ సుఖసౌఖ్య భాగ్యులగు చు
వ్వాభాసుండు దయ్యండు
విహారితిలాస వైభవముతో
శ్రీనాథ చందత్రిప్పా
నామ్మగ్రంబున బొమ్మకట్ల వెలకొ
సామ్రాజ్య ధాడేయులై.

సీ. సప్త మహాద్వీప సాగర సహితమై
ధాత్రి దానెందాఁకఁ దనరు నంతు
ధాత్రిమహోపద్మ తిలకల్గి కాలీల
నామేరు వెందాఁక వలయు నంతు
మహాసంకర కృతినీరాజనార్చి నా
కూర్చంబు వెందాఁకఁ [illegible]
సూర్యకరా శ్లేష శోభితాకారుడై
చంద్రుండు వెందాఁకఁ జదలఁ బరఁగు

గీ. దనకుమందు రంక దాఁక ఆ వంశాబ్ధి
వృద్ధితో మహోన్నతివృద్ధితోడ
శ్రీసమృద్ధితోడఁ జెందు సుస్థిరాయ
రంగనాయభూపులు రాజవిభులు.

గీ. మీకు దీర్ఘాయువు [illegible] కలిగెడుగాక
మీకుఁ గులవృద్ధియుఁ గాంతి [illegible]
మీకు సామ్రాజ్యమా [illegible]
మీకు శుభమా [illegible]

నా తండ్రిని రక్షింపుము

[కొత్తపల్లి సూర్యారావుగారు]

ఈ చిన్న కథను వేదనాయ, సౌర్యశేవ, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], తమప్రమంటు, మహాపాపము మొదలగు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. కలదు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] సౌర్యశేల [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] దగిన ఫల [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] సంస్కృతములకు [illegible] [illegible] [illegible]

గాలు—ఇక్ష్వాకుని నామకరణము చేయఁబోయి పేరు గ్రామ్యముగా నున్నదని సందేహించితిని. చిన్నతనములో మాతృమూర్తి గ్రంథము లెన్నియైన వ్రాయవచ్చును గాని తగిన పేరులు దొరకవని చెప్పినాఁడు. పేరులోనే కథ నాచవలయును. పేరులోనే జనులనాకర్షించు శక్తియున్నది. పేరులోనే భక్తి యిమిడి యుండవలెను—అతి విస్తరము కూడదు. ఇందు శృంగారమున్నది. వీరమున్నది. భయానకమున్నది. యుద్ధమున్నది. కరుణరస మున్నది. కొందరికి గ్రామ్య [illegible] హాస్యరసముగానో బీభత్సముగానో కనఁబడు వీరమున్నది. పద్యాదులలో [illegible] కథ యొకటి పెట్టవలెనని తలంచుచు, సాహసించి యొక్కడనో కొంచెము మూలము పట్టుకొని, యల్లుకొను తీగవలె ప్రసరించునని పేరులు పెట్టినాఁడను. చెప్పఁబోవునది యొకటి, చెప్పెడునది యొక్కటి—పేరేమని పెట్టవలయునా యని— తోఁపక కథ [illegible] పెట్టితిని—సందర్భవశమున నొక్కచో "నాతండ్రిని రక్షింపు" మని యొకరొకరితో పలికిన మాట చక్కగా నుండునని యదియు సమాధానమై దానినే శీర్షికగాఁ బెట్టినాఁడను.

మన దేశములోఁ బూర్వమునుండియు క్షత్రియులు లేక రాజులు—సర్వసామాన్యముగాఁ బ్రభువులు శస్త్రాస్త్రవేత్తలు, నాయుధోపజీవులునుగా నున్నారు. రాజులున్న పురములలో నాయుధాగారములు, సాముగరిడీలు ప్రసిద్ధముగా నుండెను. గజపతులు, జగపతులు, నరపతులు, మహీపతులు, అశ్వపతులు నిట్లెందరో ప్రసిద్ధికెక్కిన ప్రభువులు మన దేశమునఁ బరాక్రమమైన జీవులుండిరి. యున్నారు. కళింగదేశమున కొక్కప్పుడు రాజధాని యైనదో [illegible] "వారిధికిటే [illegible] నాధులు" [illegible] సముద్రము నొద్దున నున్న [illegible] పట్టణము సింహళ ద్వీపములో నున్న [illegible] [illegible] [illegible]

నాఁడించుచున్నాను. మీరు [illegible] రాజధాని నగర [illegible] కెరింపక, పేరెందుకు—కథమాత్రమే [illegible]—కథమాత్ర మెందుకని ప్రశ్నించువా—[illegible] ముకళింగరాష్ట్రమో [illegible] వెలసినది [illegible] యూహించినారు. ఎవ్వరిపని [illegible] మను మానఁగూడదు. ఆదేశములో రాజగిరి యను పురము గలదు. అందుఁ జంద్రకుండను బలశాలి—[illegible] కాలి—ప్రసిద్ధుఁడు నగు రాజుండెను. ఉత్కళదేశమునకు దండయాత్ర వెడలెను. కటకమును [illegible] తదధీశు నతనిఁ జేసికొని యారాజునకుఁ గుడిఁ [illegible] భీమసాహసుని, ఆతని చెల్లెలు రాధను, [illegible] [illegible] గోపీనాథ [illegible] పుత్రుని—మంత్రిగొంద [illegible] దీసికొని వచ్చెను. ఇట్లు చేసినఁ గటకమునకుఁ [illegible] కాలముఁ దనకు లొంగియుండునని యెంచెను. [illegible] మందురో [illegible] గాని, [illegible] కొన్నప్పుడు [illegible] గుండెలు [illegible] బంధువులను—జన్మభూమిని తొలఁగించి [illegible] గొనివచ్చుట—తెచ్చినవారి [illegible] గాని వచ్చిన వారి [illegible] [illegible] రముగా నుండునని కనఁబడును. దోషులను ద్వీపాంతరము పంపుటలోను విరోధులను జన్మస్థానము విడిపించి తెచ్చుటలోను భేదము కలదు.

రాజగిరి యుల్లంక దూగమున నుండఁగా [illegible] చందముఁడు, భీమసాహసుఁడు మొదలగు వారిని [illegible] ములలో బంధించి వాద్యఘోషములతో జయపతాకము ముందేనుఁగుపై నడువ నూరేగించి కోటసుఁ [illegible] యూవరిన్ని నగరమునఁ జని [illegible] పురికిఁ జూపించవలెను. ఊరేగింపులో [illegible] లను [illegible] శస్త్రాస్త్ర [illegible] వారిని [illegible] యుండిరి. పురము వీధులు జనసమ్మర్దముగా [illegible] [illegible] [illegible]

యము వెళ్లిపోయినపిమ్మట వీథులవెంట మేళతాళముల స్త్రీపురుషులా బాలవృద్ధము నిండియుండెను. నారాయణస్వామి గుడియొద్ద ప్రస్థానము రాగానే యాచారప్రకారము జయపతాకమునకుఁ బూలదండలు వైచి యారతి యిచ్చి యొక్క వైష్ణవస్వామి ప్రసాదము ను రాజమందిరమునకుఁ బంపించెను. ఊరంతయుం బట్టికట్టిన పిమ్మట రాజాజ్ఞప్రకారము నిర్బంధితులను చీకటికొట్లలోఁ బెట్టించిరి. భీమపాత్రుఁడు, రాధ, గోపీనాధపాత్రుఁడు వీరిని గూర్చి చందమామ రాజునకుఁ జెప్పెను. రాధను పుత్రికి దాసినిగా [illegible] భీమపాత్రుని కుమార్తెకు శస్త్రాస్త్ర వినోదములం జూపు నాటకశాలగా నేర్పఱచెను.

రాధను జూడఁగానే రాజకుమారిక హృదయము కరఁగెను. నేనీమె నేను చెప్పితినా! దుర్గ దుర్గ! అపరిమానఁ గౌఁగిలించుకొనియెను. రాధ దుర్గ పాదములపైఁ బడినది. నీవు నాకుఁ జెల్లెలవు. నీప్రియుని నిన్నుఁ గూర్చెద నని దుర్గ యభయమిచ్చెను. చెప్పినట్లు వారిద్దఱు నక్కచెల్లెండ్రవలె నుండిరి. భీమపాత్రుఁడు విరాటుని యింటిలో నున్న భీముని పాత్రమును వహించెను. దేఁవిడి మిసుకలను బట్టుచున్నది. చిత్రము! "సుందరం పురుషం దృష్ట్వా" యోషితః. దుర్గకు భీమునిపై ననురాగము కలిగెనుగదా! భీమపాత్రుఁ డేమి చెప్పినాఁడా! తన హృదయమునకుఁ బనిచెప్పక యుండవలసినదాయెను. ఈయిరువుర హృదయములను దెల్లకాగితములపై వ్రాయఁబడిన ప్రేమాక్షరములను దుడిచివేయుటకే యితరుల భయ మనస్థిరస్థాపకము (గబ్బుకొందును) సమర్థము కాకుండెను. వారముకొక్కసారి మాత్రము వీరల యన్యోన్యసందర్శనమునకు రాజాజ్ఞ యగుటచే నితరసమయములలో మనస్సులను శృంఖలములే వారి యూరటకుఁ గారణము లగుచుండెను. కారాగారములోని దుక్కటుల కందఱకును భోజనము [illegible] మాటలాడుకొనుటకు సెలవిచ్చిరి. [illegible] వారమునకొక్కసారి [illegible] [illegible] అప్పుడు భీమపాత్రుఁడు

మంత్రికుమారుఁడు చాటునుండి చూచెను. అతని నేదో యాలోచించుచున్నవానినిగా గ్రహించెను. నీవు వచ్చిన పని యేమి. యాలోచించుచున్న దేమి, ఖాళీకివచ్చి పోలీసుకి మాటలాడుచుంటివా! ఇంతకాలమునుండి యూరక గనిపట్టుకొని యున్న మిమ్ము గొక్కపెట్టఁ దలఁచినాఁడనా యని యెదుటఁ బడి నిలిచెను. పోరా! నీవెవ్వఁడవు నేనెవ్వఁడను, నీతో నాకుఁ బనియేమి, నీపని నీవు చూచుకొమ్ము భీమపాత్రుఁడు మంత్రి పుత్రుని నిరసించెను. ఎన్నఁడా యదృష్టమెన్నఁడును దాఁపగలఁ దను భీమపాత్రుని కర్తవ్యభావమునను మంత్రికుమారుఁడు స్వస్థానబలమునఁ జేయి చేయి కలుగఁబోయెను. అనవాలు తెలియుని యట్లు కంఠము కత్తి తోట్టించి పాత్రుఁడు విడిచిపెట్టెను. రేపు నాపని నేను జూచుకొందునని వెడలి కుపితుఁడై యేగెను.

దుర్గ, యింటఁ బడుకపైఁ బరుండి యొక విచారములో మునిఁగి యుండెను, నేను నీతో మాటలాడవలయును, సాయంకాలము తోటలోఁ గలిసికొమ్మని భీమపాత్రునికి వార్తనంపెను. దానికి పాత్రుని యేకాంతవిచారము. ఆనాటి వెన్నెలలో వారి సంభాషణను, హృదయైక్యము వారికే విదితము. దుర్గా! యని పిలిచిన ప్రియుని వాక్యమునకు గద్గదముగ చూచునప్పటి ముఖవికాసము—ఏమి! యెవ్వ రెవని ముల వర్ణించి నాపేర చిత్రించిచూపెదరో చూతము! ఊఁ! అని చేయి పట్టుకొన్నది. కాదు గాని, యింకొకమాట భీమపాత్రుని దుర్గ యడిగి పిలువ నిండు— ఊ:- అపొందిక గాదు. ఇంకొకమాటు దుర్గకు యోగ్య విఘ్నమును జూడనిందు— ఊ:- అవిశ్వాసము గాదు. తెచ్చిపెట్టుకొన్న చెప్పటికి నెరవుతే. నేను నీచేతిలోని దానవే యని యూహ చూపిన యనురాగము గంధకరణములకే చెలియగును భీమపాత్రుని పరిగంధమునకే యేలుకొ. ఎప్పుడో తినబోఁడు గరక గాజా— యని యొక్కడో [illegible] తప్పక జరుగనని చూడకున్నను మంత్రి [illegible] ప్రాణశక్తిని యిచ్చితి [illegible]

విజయదశమికి రాజాస్థానములో నాయుధపూజ జరుగును. భీమాంబలపతికి వినోదముగా జరగుచుండె. పండుగ దుర్గమునందు వారివారికి సత్తువ ప్పటు చూపించెను. దైవవశమున మంత్రికుమారుడును భీమపాత్రునితో జతయయ్యెను. ఇప్పుడు తేపున్న మహాత్ముండు కొట్టబడగలడని చెప్పెను వీపినిప్పేష్ట ముందొట్లు మునో మాదవల గుంపను కుతూహలమున కొన్ని చిన్నచిన్న పట్లుపట్టినట్లుగా బోధించి యూరక యున్న నాతడు సత్త్వహీనుడు కాడని వదిలివైచెను. మంత్రి భీమపాత్రునకు గోపినాథునకును వలగొలుపక పోయెను గాని యిది యేమి! కన్నుపోయినంగాని పోయిన నెవ్వరుపూట యని యిరువురును దిరస్కరించిరి. మంత్రిని దిరస్కరించిరను నేరము రాజాజ్ఞను అతిక్రమించినది. భీమపాత్రుని రెక్కలు విరిచికట్టుమని యాజ్ఞయిచ్చెను- యింతలో నెవ్వరో తెచ్చిరి. పాత్రులిద్దఱును రెండగ్నిహోత్రములవలె మండుచుండ నిర్బంధము వారియొద్దకే జేరలేకపోయిరి. పేరు చెప్పకుండ నీవు దాటవైచియున్న మంత్రికుమారుడిట్లు రాజానకు మంత్రికి బోధించెను.

ఈభీముని కావరము తీర్పుట కుపాయమిది. కొన్నినాళ్లు జరగినది మఱచినట్లు నటించి యొక్కనాడు వనకు వాయవ్యదిక్కున నున్న కొండరాళ్లపై ఆగడము చేసెనని పేరుపెట్టి, భీమపాత్రుండు నాయకుండుగా నక్కలదళమును బంపుటయు మహారణ్య మధ్యమున శిలానదీతీరపర్వతము ప్రాంతలో మీరు నడుమనిచ్చి యక్కడను మన మూలబలము దాగ్నుండి పోయి యీయసందర్భస్థలమునుండి వారిని పైబడి రాకుండ నిర్బంధించుట లెస్స. రెండుప్రక్కల నది, యొక్కప్రక్కను గొంపదడి. మనము గట్టివలసిన దొక్క ప్రక్కయే కావున వీరిని బంధించుట మిది యుక్తియని నందను సెలవంపెను. ఈపాయము చెప్పిన పనే యెట్లు చేయు [illegible] యెట్లు చేయుమని మంత్రిపుత్రుడే రాజా [illegible] కటకపురమునుండి వచ్చినవారు కొద్ది [illegible] బద్దిగాలను, సెట్టెలను, [illegible]

పెట్టు పట్టువదిరని యపకీర్తియను. విశ్వాసోపదేశకులై దక్షిణకులు కాదా. కాలవైపరీత్యమున మంత్రికుమారుడు తనకొన్నాళ్ల మాత్ర ముక్కలిలను జక్కలలోఁ బెట్టినాడు. మూడుప్రక్కల మార్గము లేదు. ఒక్కప్రక్క నేవగాలి గల మంత్రికుమారుని యాజ్ఞ మాత్యము నుండి పోవుచుండె నక్కలసమున్నది. మతినుమీఁది దండనములు తాళ్లకట్టలును గలవు. పాత్రునకు నూఁచుటలేదని తెలిసెను. చిక్కి దూరమార్గముల వెదకించెను. ఏఁటబడియాలి యప్పటికేగిన నేమగునని కొందఱు, కొలువు దాటుట చుట్టుత్రోవ లోయదిగిపోవచ్చునని కొందఱు- యాలోచనము- తలఁపోఁగ- భీమపాత్రుఁడు చెట్లలోనుండి నాటితీసి మోకులు కగ్గములు పేనుచుండుఁడు, ఆఁకలికిఁ గాయలు నాకులు నములుచుండుఁడు, ధైర్యము విడువకుఁడని యందఱకు బోధించెను.

మంత్రిపుత్రుఁడిట్టిదొక సాహసమునకు దిర్పి తిమాహ పాత్రవర్గము తినకుఁ జిక్కఁ జిక్కునని పెట్టి యూహ చేసెను. ఒక్కనాఁటి నిండు వెన్నెలరేయి వేయి యడుగులలోతుగల లోయయందును కమకాలముగా నున్న యొక్క మద్దిమ్రానుకు చేర్చియుంచిన పగ్గములఁ జేతఁగట్టి గజమునకు జను దూరములో నళ్లు ముక్కలు మెట్లుగా త్రవ్వికొనుచు గోపీనాథపాత్రుఁడు ముందు, తర్వాత భీమపాత్రుఁడు త్రాడు చక్కఁజేయుచు- ఒక్కరొక్కరొక్కరుగ వందలుగ దిల్లవారునప్పటికి ప్రాంతలోనుండి వంతెనయుండిగ దిగి రాజగిరి మార్గము కట్టించి తమవారిని నడిపించెను. పురముచేరి కోపముతోఁ గత్తులు దూసికొని మంత్రిని నివాసమునకు వచ్చిపోగిరి. ముందు భీమపాత్రుఁడు భీమునివలెఁ గర్జించుచు నుఱుకుచుండెను. అల్లంతదూరమున దుర్గమావిరది తలంపు ప్రాకారము నుండిపట్లు కనుగొన్నది. మంత్రి యొక్కడ దాగెనో సంతసించిరి. గుడగుడ వడవడపోయి పాత్రునిచేయి పట్టుకొని "నాకంత్రిని చెప్పుము" అని యొప్పినది. నిర్మించి కేవలచ్చిన దని [illegible] అక్క [illegible]

నీ తెల్లు దానికి మూలము? నాచేత ధిక్కరింపఁబడు చున్న మంత్రికుమారుఁడు నీకు నీవారు వానున్న దిక్కుఁబోయినపుడు నాకొంపడినబెట్టి చెఱలో వైచినాఁడు. అతనిగంత్రి యిపుడు రాజు. అతఁడు నీచెంతకే వచ్చినాఁడు. నేనిప్పుడు గద్దెనెక్కయున్నవాఁడను.

పాత్రుల కిట్టుల నీవాటలు మలుపులనతె వినఁబడినవి. చెఱసాల గుమ్మముకడకు వెళ్లి నిలిచిరి. తలుపులు తెఱచినను ద్వారపాలురు మిన్నకుండిరి. తిరుగఁబడిన మంత్రిభటులను మ్రాకము నఱికిరి. పంచనుని బైటికిఁ దీసిరి. రాజభవనమునకుఁ గొనివచ్చి దానిచుట్టుఁ గటకబలమును గావలియుంచిరి.

మంత్రిపుత్రుఁడు మోసపోయి తిరిగి యుంతలో వచ్చెను. తనయత్నము వ్యర్థమయ్యెనని చింతించెను. భీమపాత్రుని శౌర్యము లోకములకు విదితము కాఁదొచ్చెను. ఒక్కఁడు సర్వోత్కృష్టుఁడుగా నున్నాఁడనిరఁ గొందఱు మన మెచ్చుకొనుచు. మంత్రికుమారునకుఁ దోఁపలేదు. పిల్లి పులి నేమిచేయఁగలదు. గాని, నక్క సింహమును జంపినదిగదా! నమ్మఁగూడదు. ఒక యవిశ్వాసియగు భృత్యునిచే నిద్రించు చంద్రుని ముక్కునొద్ద ఏదో వాసనచూపి చంపించెను. తర్వాత, మల్లవరిగి మొదలగు నగముల్ని ములలో, దిరుగ భీమపాత్రుఁడు చిల్లంగిపెట్టి జనులఁ జంపునని ప్రవాదము పుట్టించెను. రాజా రీతఁడే చంపినాఁడని లోకులు నమ్మిరి రాజకృతిపొందిన మంత్రి గారాబకాఁడయ్యెను. మంత్రికుమారుఁ డిపుడు నిరంకుశుఁ డయ్యెను.

భీమపాత్రునిబట్టి బహిరంగస్థలమున జంపునట్లు తగవు పుట్టించెను. ఎంత చెప్పినను పాత్రుని సత్యవాక్యము లెవ్వరును నమ్మరైరి. తుదకు రెండు సింహములను బోనులలోఁ బెట్టి తెప్పించి పాత్రుని వానికగ్గపఱచి చంపుటకు యత్నించిరి. చూడవచ్చిన జనమంతయు కాని యెల్లవారికిఁ గనుపులు గరఁగిపోవు మన్నవి. కట్టుబట్టతోఁ బాత్రుని రంగమధ్యమును జనఁ బ్రోసిరి. సింగముల బోనులు తెఱవఁబడవని మంత్రికుమారుఁ డాజ్ఞాపించెను. గాని పిల్లిమూసలోఁ గంటకట్టు పెట్టక కనఁబడలేదు. మంత్రికుమారుఁడు మిడిచ్చి బోనుకడ నిలిచె ఈ తెఱచినుండు తెఱచినవాఁడని వాఁడనెను. వాని భయము నేను దెలుపువని పాత్రుఁడు మంత్రిపుత్రుని సాగఁబిలిచి పట్టుకొని మీఁదికెత్తి యీ దుర్మార్గుఁడే చెప్పినాఁడు. నే నెఱుఁగను. నన్నింతకుఁ దెచ్చినవాఁడే దుష్టుఁడే. పీని నడిగి సత్యము తెలిసికొని పిమ్మట నన్ను వధింపుఁడు. లేదా వీనిని మున్ముందు నేనే యీసింగముల నోటఁ బెట్టెదనని చెప్పెను. ధర్మాధికారి తప్ప నక్కడ నుండెడు వారందఱు మెచ్చిరి. మంత్రితనయుఁడు మొదటనుండియుఁ దన దుష్కృత్యములను వివరించెను. అప్పు యసత్య మెంతటి సత్యమునకైన నెంతకాలము దాగినది. అని యెల్లవారు వింతపడిరి. మంత్రి తలవంచెను. అతని కుమారుని ప్రాణములు పోయినవేమో యంతలోఁ గోటలోనుండి గోపీనాథపాత్రుఁడు రాధ, దుర్గ, దేవుడ్యముఁ బయలుదేరి యక్కడికి వచ్చిరి. కాలమొక్క తెప్పపాటులోఁ దాఁటుచు జరుగును. ఎంతపని వచ్చినది. రెయిన్నాయనరి. మంత్రికుమారుని కుతంత్రములను తెలియివచ్చిన మంత్రిని నిందించిరి. దుర్గకు రాజ్యమిచ్చిరి. కేవల భీమపాత్రుని వలచియున్న నదినితో నామెకుఁ బరిణయము చేయించిరి.

తన మాభిగానపు శాల్తికి దుర్గయే తెచ్చి గోవాగనుల గోపీనాథపాత్రునితోఁ బెండ్లిచేయించెను. భీమపాత్రుఁడు రాణియొక్క [illegible], గుణవంతుఁడు. [illegible] లీనుఁడు, బలశాలుఁడు సుసహాయుఁడు నగుటచే మంత్రికుమారాది దుష్టవర్గము జేష్టలు మలనాయమయ్యెను. దుర్గకుఁ దంత్రి దుష్టమంత్రి మొగుద్వైన విచారము తప్ప కేటఁపుచాయము లేదండెను.

భీమపాత్రుఁడు జన్మభూమిపై తమలోని [illegible] మునఁ జంపుమనిచేఁ దను రాష్ట్రీయులకుఁ గలిగిన సర్వాధి తను బొఁగొట్టి తన దేశప్రజను స్వాతంత్ర్య సభ్యునుగాఁ జేయఁగలిగెను.

(తెంపైవి సావదాని తెగదెలము.

ద్రావిడ భాషలు

[మహాభాష్యం సుబ్బారాయుడుగారు బి. ఏ. ఎల్. టి.]

ద్రావిడజాతివారు దేశమంతటను వ్యాపించి యున్నారు. కాని వీరందరును ద్రావిడభాషలు మాట్లాడుటలేదు. ఉత్తరదేశమందు వీరు చాలమంది ఆర్యులతోకలసి తమ జాతి ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వమును గాపాడుకొన్నను కేవలము ఆర్యుల భాషల నవలంబించి తమ భాషలను కోల్పోయిరి. ద్రావిడులే, ద్రావిడ, ముండా యను నీరెండు భాషా కుటుంబభాషలను మాట్లాడువారు. ఈ ద్రావిడులు స్థూలశరీర సామ్యత్వము గల వారగుటనుబట్టి వీరి భాషలకుగూడా పరస్పరసంబంధ ముండునేమోయని కొందరు పండితులు అభిప్రాయపడిరి. ఏతదభిప్రాయానుసారము పూర్ణమైన పరిశోధన ప్రభుత్వమువారు మనదేశభాషాపరీక్షణచేసి యిప్పుడు చూడగా, నిట్టి యభిప్రాయమున కాధారము లేదనియు, ఈయూహ సాధువు గాదనియు, సిద్ధాంతము చేయబడినది. సంధి ప్రకరణముగాని, శబ్దరూపముగాని, శబ్దజాలము గాని, దీనిని చూచి న ద్రావిడభాషలకును, ముండాభాషలకును సంబంధ మేమియును కనబడదు. ఈ వ్యాకరణ, లింగభేదసూచన, విభక్తులు, కర్మక్రియల సంబంధసూచన, సంఖ్యావాచకప్రకరణము, క్రియారూపములు, బహ్వర్థసూచన, శబ్దజాలమూ, అను వీటి యన్నిటియందును యీరెండుభాషలకును వ్యత్యాసము కలదు. యీరెంటికినిగల కొద్ది సామాన్య ధర్మములును ప్రపంచమందు ఏరెండుభాషలకైనను ఉన్నవి. ద్రావిడులు జాతిభేదరహితులయ్యును, విభిన్నమైన భాషలచే ద్వితీయ మెట్లు మాట్లాడ సంభవించెనదో జాతితత్త్వశాస్త్రవేత్తలు చెప్పందదురుగాక. భాషాతత్త్వశాస్త్రవేత్తలు ద్రావిడ భాషలని యను వాటిని మనము ఇక పరిశీలించెదము. ఈభాషలు దక్షిణ యిండియాయందును, మధ్య యిండియా కొండలందును వాడబడుచున్నవి. రెండుభాషలు ముండాభాషల కెదురుపొరుగున చోటానాగపూరు, సంతాల్పరగణాలయందును యున్నవి. బ్రాహ్వీ యను మరియొకటి బెలూచిస్థానమందున్నది. దక్షిణ యిండియాలో వాడుకయందున్న రెండు గొప్ప భాషల వారిగియు సంస్కృతగ్రంథకర్తలు యీభాష నెరగరైరి. దక్షిణ యిండియాయందు ఆంధ్రభాషను (ప్రస్తుత తెలుగు) ద్రావిడభాషను (ఓ.కి.భి.వి) వీరెరుగుదురు. ఇప్పటి వాడుకభాషల విభజన యీరీతిగా యున్నది.

భాష	మాట్లాడు జనసంఖ్య (1901జనాభా)
1 ద్రావిడభాషలు.	
తమిళము—	16, 525, 500.
మళయాళం—	6, 0 29, 304.
కన్నడము—	10, 365, 047.
కొడగు—	39, 191.
తూలూ—	535, 210.
తోడా—	805.
కోటా—	1, 300.
కురుఖు—	592, 351.
మాల్టో—	60, 777.
2 మధ్యభాషలు. గాండు, కొండు కుఈ—	1, 123, 974.
3. ఆంధ్రభాషలు.	
తెలుగు—	20, 698, 872.
కంధు—	494, 099.
కోలామి—	1, 805.
4 బ్రాహ్వీ—	48, 589.
మొత్తము	56, 514, 524 మంది.

ద్రావిడభాషల ముఖ్య సామాన్య లక్షణములు. చెన్నపురరాజధానీ పరిపాలన యను చిన్న శాస్త్రమునుండి ఎత్తి వ్రాయుచున్నాను. "ప్రాణము లేని వస్తు" పులపేళ్లను, జ్ఞానములేని జంతువుల పేళ్లును, ద్రావిడభాషలందు అనుపాదర్గకంబులందు రు. స్త్రీ పుం లింగ విభక్తులు, ప్రథమపురుషైకవచన సర్వనామములందును, ప్రథమపురుషైక వచన సర్వనామములు కలుపుటవల్ల పుట్టిన విశేషణములందును, ప్రథమపురుషైకవచనక్రియలయందును గానవచ్చును. తక్కిన చోట్ల మగ, ఆడు అను ... పదములు ప్రత్యేకముగా వాడుటవల్ల లింగభేదము తెలియును. యీభాషలయందు నామముల రూపము విభక్తి ప్రత్యయములచే సిద్ధించును. ... కములును, విభక్తులు వీలగు యంత్రక ప్రత్యయములును రూపసిద్ధి కలిగించును. అనావశ్యకములను ... నము అయిదు. ఆదిష్ట ప్రత్యయములకు బదులు అంతస్థప్రత్యయముల వాడుక కలదు. విశేషణములు లింగవచన పురుషములు లేవు. ఇండోయూరపియను భాషలకును, వీటికిని గల ముఖ్యమైన భేదలక్షణము యీవిధవరీతిని యున్నది. వీటియందు విశేషణములకు గాను శబ్దకాన జన్యక్రియా రూపములు వాడుదురు. కీడైనంతవఱకు విశేషణములనబడు గుణవాచకవిశేష్యముల వాడుక మాని వేయుదురు. యీభాషలకును ముండాభాషలకును, సమానముగా నొక్క విశేషగుణమున్నది. అది యేదనగా ఉత్తమపురుష బహువచనరూపములు రెండుండుట. మేము, మనము యనునట్లు. యీభాషలందు కర్మణిప్రయోగము లేదు. 'పడు' అను పదము మొదలగు వానిచే ఆయర్థము తెలియజేయబడుచున్నది. పడయున్నారం అనుభవించుట యని అర్థము. ఇండోయూరపియను భాషలకు విలక్షణముగ వీటియందు సహాయ్యకము అవ్యయములుగా - కృత్క్రియారూపములు వాడుకయందున్నవి. వీటియందు వ్యతిరేకార్థమందు క్రియారూపములు ప్రత్యేకముగా నున్నవి. ... చెడుటకు లెక్క ... వ్యర్థక క్రియారూప విశేష్యములను వాడుదురు. ఈవిశేష్యములు, ఆయా క్రియారూపములకు సర్వనామములను కలుపుటవల్ల సంభవించుచున్నవి. యః ఆజగామసః యనుటకు వచ్చినవాడు, యత్ప్రీణాతి సః యనుటకు సంతోషింప జేయువాడు మొదలగు మొత్తముగా ఈభాషలందు వాడుచున్నారు.

తమిళము

దక్షిణయిండియా యందు మైసూరు తూర్పు కనుముల వద్దనూ పశ్చిమముగను చెన్నపట్నం వద్దనూ ఉత్తరముగనూ తూర్పుకనూ యీభాష కలదు. అరవమను దీనికి నామాంతరము. సింహళద్వీపము ఉత్తరమున యీభాష వాడుకయందున్నది. 1901 జనాభా ప్రకారం సింహళీయులు అరవవారి సంఖ్య 954, 635. యింకా యితర ప్రదేశములందు (బర్మా, సౌరా, సుమత్రా) కూడను వీరు కూలీలుగా వ్యాపించియున్నారు. దేశమందంతటనూ వీరు చిన్న చిన్న ఉద్యోగములకు నౌకరీలకు చెదిరి యున్నారు. ద్రావిడభాషలలో నిది మిక్కిలి ప్రాచీనమైనది. మిక్కిలి గొప్పది. మిక్కిలి సుసంబద్ధమైనది. దీని శబ్దజాలము మెండు. గ్రంథరచన మిక్కిలి ప్రాచీనకాలమునుండీ యున్నది. దీనియందు విస్తారమైన వాఙ్మయమున్నది. గ్రాంథికభాషకు పూర్ణమను నర్థము గల షేను అని పేరు. వాడుకభాషకు మోటు యను నర్థము గల కొడుము తేక కొదూను యని పేరు. వ్యవహారభాషా విశేషరూపములు పేర్కొనదగినవి చాలతక్కువ. 'తమిళ' 'ద్రావిడ' యను రెండు పదములును ద్రావిడ (ళ) యను పదముయొక్క వికృతములు. ఈభాషకు ప్రత్యేకలిపి కలదు.

మళయాళము

తమిళమునకు మళయాళము సోదరశాఖ. తొమ్మిదవ శతాబ్దమున నిది యుత్పన్నమైనది. మలబారు తీరమందు దీని ప్రచారము. కూర్గులో వాడుక యందున్న యెరవా యనునది దీని విశేషరూపము. దీని ముఖ్యలక్షణము లేవియనగా (1) క్రియారూపములందు పురుషము సూచించు ప్రత్యయములు

కొన్ని జనసంఘములందు తప్ప, నశించుటయునూ (2)సంస్కృతమునుంచి గ్రహించబడిన పదములసంఖ్య విస్తారముగ నుండుటయునూ అయి యున్నవి. దీని యందు గొప్ప వాఙ్మయమున్నది. దక్షిణ ఇండియా లో సంస్కృత పుస్తకములు వ్రాయుట కుపయోగించెడి గ్రంథలిపియే దీని లిపియును అయియున్నది.

కన్నడము

ఇది మైసూరునందునూ, దాని దగ్గరనున్న జిల్లాలందును, బొంబాయి రాజధాని దక్షిణభాగమందును, వాడుకలో నున్నది. దీనియందు కూడా గొప్పవాఙ్మయము న్నది. దీని లిపి తెలుగులిపికి మిక్కిలి సంబంధించినది. దీనికి రెండు విశేషరూపము లున్నవి. బడగా, కురుంబా యను నీరెండునూ నీలగిరులందు వాడుకలోనున్నవి.

కోడగు

కూర్గునందు భాషయయిన కోడగు యను నది కన్నడభాషా విశేషరూపమని కొందరు పండితు లభిప్రాయపడుచున్నారు.

తులు

దక్షిణకనరా జిల్లాలో కొంతభాగమందు వాడుకలో నున్న తులు యను భాషకునూ కన్నడమునకునూ మధ్యస్థమై కోడగుయున్నది.

తోడ, కోట

నీలగిరులందు కొన్ని జనసంఘము లీరెంటిని మాట్లాడుదురు.

కురుఖు

చోటనాగపురమందునూ, దాని సమీపమందలి మధ్యపరగణాలయందునూ ద్రావిడజనసంఘములచే కురుఖు లేక ఒరాయోను అనుభాష మాట్లాడబడుచున్నది. ఇది ద్రావిడభాషలలో ప్రాచీన తమిళముతోను ప్రాచీన కన్నడముతోను సంబంధించియున్నట్లు మరి దేనితోను సంబంధము లేదు. మాలెరులనూ, తాము నర్మదాజిల్లానుండి యిప్పటికి వచ్చినట్లు వారే చెప్పుదురు. ఒరాయోను జనులకు సంబంధించిన మాలరులను జనసంఘము.

మాల్టో

ఉత్తరమున గంగాతీరమున రాజమహాలులో నున్నారు. వీరిభాష మాల్టో యీ రెంటియందును వాఙ్మయము గాని, వర్ణక్రమము గాని లేదు రోమను లిపి యిప్పుడు వాడుకయం దున్నది.

గొండు

మధ్యయిండియా కొండలలో నీభాష వాడుకయందున్నది. గొండు లనేకులు తమ స్వభాషను విడనాడి ఆర్యభాషల నవలంబించిరి. నిజమైన గొండుభాష ద్రావిడ ఆంధ్రభాషలకు మధ్యస్థమైనది. దీనికి యనేక విశేషరూపము లున్నవి. దీనికి లిపి లేదు. వాఙ్మయము లేదు.

తెలుగు

ఆంధ్రభాషలలో ముఖ్యమైనది తెలుగు. చెన్నపట్టణమునుండి, ఒరిస్సావరకునూ తూర్పుయిండియాయందు దీని ప్రచారము. నైజాము రాజ్యమందు తూర్పునను, మధ్యపరగణాలయందు దక్షిణముగా చేరావరకునూ గూడ దీని వాడుకగలదు. దీనియందు గొప్పవాఙ్మయమున్నది. దీనిలిపి దేవనాగరీలిపిని సంబంధించియున్నది. (2) అనేక వక్రరేఖ లుండుటకు (1) ఒరియాయందువలె, తాటియాకుల మీద పూర్వము ఘంటములతో నిది వ్రాయుట కారణము.

కంధు

కంధు లేక కుయీ యనునది ఒరిస్సాలో కొండవాళ్ళు మాట్లాడుభాష. యిదిన్ని

కొలామీ

కొలామీ యనునదిన్ని యింకను వేరొకటవి కొన్ని చిన్నభాషలునూ వృద్ధి చెందలేదు.

బ్రాహూయీ

బ్రాహ్వీ యనునది వృద్ధి పొందక పోయినను బెలూచిస్థానుమధ్య మున్నత ప్రదేశమందు నాటికలో నున్నది. ఇతరసంపర్కము లేకపోవుటచే విశిష్ట స్వతంత్రవ్యక్తి పొందినది. యీభాష మాట్లాడువారు జాతీయమందు ద్రావిడులకు సంబంధమేమియూ లేకపోయినను, యీభాష ద్రావిడభాష యనుటకు సందేహము లేదు. జాతివ్యుత్పత్తిశాస్త్రవేత్తలు ద్రావిడభాషలు మాట్లాడెడుజనులు యిండియాకు యేమార్గమున వచ్చిరో యింకనూ నిర్ణయించలేదు. కొందరు వీరు వాయవ్యమూలనుండి వచ్చిరనియు మరికొందరు యిప్పుడు ఇండియను సముద్రముచే ముంచివేయబడిన పూర్వపు లెమూరియాఖండము నుండి దక్షిణమార్గమున వీరు వచ్చిరనియూ చెప్పుదురు. లెమూరియాఖండ మనునది ఊహాకల్పిత మయినది. వాయువ్యము నుండియే ద్రావిడులు ఇండియాకు వచ్చినయెడల, బ్రాహూయీలు కడపట వచ్చినవారు లేక దక్షిణమునుండియే ద్రావిడులు ఇండియా ప్రవేశించిన యెడల బ్రాహూయీలు కొట్టమొదట వచ్చిన వారగుదురు. ఏవిధము చేతనైనను వీరిని పరీక్షించిన యెడల నిజమైన ద్రావిడుల జాతీయత్వము తెలియును. తక్కిన ద్రావిడులు ఇతరప్రాకృత జనముల సంపర్కము చేత సంకరులైరి. ముఖ్యముగా ముండలు వీరు కలిసికొనిరి. ఇట్టిసంకరము జరిగినదని భాషాయుపాధ్యాయుల వల్ల తోచుచున్నది. ఇక పరిశీలనముల కర్హమైనవి యున్నవి.

సమాప్తము

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి

[చిలుకూరి నారాయణరావుగారు యమ్. ఏ. యల్. టి.]

(గతసంచికానుబంధము)

3. 'అస్తిరనుబంధకో స్వార్థేప్రత్యయేష్వపి తథా కర్తరి" యను సూత్రము ప్రకారము 'అస' ధాతు గకమునకు 'కల' యను వనుబంధము భవిష్యదర్థమున విధింపబడుచుండగా కొందరిమతమున 'పలుకును' 'చేయుదుర్' 'ఆస్వాదింతున్' అని యీరీతిగానే రూపములు కానవచ్చుచున్నవి. ఇది వన్నయ మతమునకు విరుద్ధము—అన్నయ 'కలా' వను బంధమును వారలేదు. దీనికి (2) క్రిందవ్రాసినదే సమాధానము. 'కలా'నుబంధము మేవిధియనియు పంతులవారు చూపిరి యనువాదములనియును తెలియుచున్నది. ఉదాహరణములు పెక్కులగుటచే కొన్నిటినే యిచట వ్రాసెదము.

ఆది vii. 31 "[illegible]

[illegible]"

సభా i. 285. "అయినను నీవచనంబు సేయంగలవారము"

అర iii. 364. "విశేషముఖంబుల్ గావింపుచు వమ్మనుజాళి గావంగలవారమేము గౌరవయుక్తిన్" (తద్ధర్మము?)

4 "అద్యః క్రియాసుభూతార్థ ద్యోతనమాద్యగం విజానీయాః"

"సర్వత్రాప్యత్వాభ్యర్థమ్ క్షేపణం యస్య్రదుత కృతికేద్యః"

ఇందు మొదటిదానిని బట్టి పదాదిని [illegible] గున యకారముండునని తెలియుచున్నది. [illegible] దవదానిని బట్టి ప్రకృతప్రకృతికముల కంటె [illegible] గు యకారమున కచ్చుకలె వంతటను [illegible] నని [illegible] చెప్పబడినది, [illegible]

యహోబలుడు చెప్పియున్నాడు. అప్పకవి పాఠములో, "అవ్యయ క్రియా సుభూశార్థ జ్యోతిషామద్యకం వినాసర్వః" అను దానికి బదులుగా "అవ్యయ క్రియాసుభూతాద్యర్థ సముద్యోతిషం వినాసర్వః" అని యుండుటచేతను దీనియందు తెనుగుపదముల యాదిని యకారము చెప్పబడక పోవుటచేతను "వర్ణ్యక్రామ్యత్యార్ద్యం క్షేయం యుష్మత్సమప్రకృతికేభ్యః" అనువాతమే లేకుండుట చేతను, అప్పకవి పాఠమే మేలైనదని యహోబలుని వాదము. ఇందుచేతను వీరేశలింగముగారు పైన చేసిన యాక్షేపణము కూడ నిలువలేదు.

పై కారణముల వలన వీరేశలింగము గారివాదము నిరస్తమయినదని తెలియకపోదు. కావున నన్నయభట్టే అనగా 11వ శతాబ్దపువాటి వైయాకరణుడే ఆంధ్రశబ్దచింతామణిని వ్రాసియుండవలెనని తెలియుచున్నది. కాని పై యాక్షేపణలు మాత్రము నిరస్తము లయినవని చెప్పినంతనే నన్నయ చింతామణిని చెప్పుటకు వీలులేదు. ఇతరాక్షేపణలను మరికొందరు చూపవచ్చును. వానిని కూడ త్రోసిరాజుచేసిన గాని నన్నయకును చింతామణి కర్తృత్వము స్థిరపడదు. వీరేశలింగముగారు తమదృష్టిలో బరిశీలించి దోషములని తామనుకొనిన వానిని ప్రకటించినారు. వారు వ్రాసిన కాలముతరువాత నేను 11వ శతాబ్దపు భారతభాగమునకు విపులముగ శబ్దసూచిక సిద్ధము చేసికొంటిని. దానియందే పదమును శబ్దవ్యాకరణరూపమును వదలి చేయలేదని నానమ్మకము. ఏపద మెచ్చుపెచ్చుకొన్ని సార్లు వచ్చినదో సంపూర్ణముగా నిర్ణయించితిననియే నమ్ముచున్నాను. ఆశబ్దసూచిని బట్టి మాత్రముగ ఆంధ్రచింతామణిలోని సూత్రములను విమర్శింపదలచుచున్నాను. ఇది క్రొత్తమార్గము. ఇంతవరకును ఆంధ్రలోకములో లక్షణమును బట్టి లక్ష్యములను పరిశీలించుట యనువాడుకైయున్నది. కాని వైయాకరణులు [illegible]

యున్నారు. కాని దాని నభ్యసించువారు వ్యాకరణమునకు శాసించు నధికారము నిచ్చుచున్నారు.

అయిన వ్యాకరణము శాస్త్రము కాదా? దాని సూత్రముల ననుసరించి భాష నభ్యసింపవలసినదేమి లేదా? అని పండితలోకమంతయు నడుగుచున్నది. వ్యాకరణమును నది పూర్వపులాక్షణికుల, గ్రంథకర్తల, భాషామర్యాదల నొకచో చేర్చి పెట్టినది. పూర్వపుమర్యాద నొకప్పుడు క్రొత్తమార్గము నవలంబించుట భాష యందు కాన్పించకపోవుచున్నది. నాగరికతయందును, ఆశయములయందును, గల మార్పు తెలిసిపోవుచున్నది. కావున పూర్వుల ప్రయోగములను తీసి, వానికి సూత్రముల నేర్పఱచి, వారిమాదిరి వైయాకరణులు మనకు బూనినారు. భాషాసాంప్రదాయము సరిగా సాగుటకు వారి యాజ్ఞలను తిరుగులేనివానిగ శిరసావహింపవలయును. ఇంతవఱకు వ్యాకరణమును శాస్త్రముగా గ్రహింపక తప్పదు.

కాని శాస్త్ర మసంపూర్ణమయినప్పుడు, పూర్వులను నప్పుడెప్పటివారో నిర్వచింపక యున్న కాలములవారికి నానామును పెట్టుచున్నప్పుడు, కొందఱిని మాత్రమే యా పూర్వులక్రింద పరిగణించి తక్కినవారిని వదలివేసి సూత్రముల నిర్ణయించునప్పుడు అనగా శాస్త్రమునందే యసందిగ్ధములగు విషయములు కాన్పించుచున్నప్పుడే శాస్త్రనామమున వర్తించినంతమాత్రమున నది శాస్త్రము కానేరదు. శాస్త్రము నప్పుడు మనము సవరించుకొని యప్పటిను దాని యాజ్ఞలను మన్నించుట యుక్తము. ప్రాకృతభాషలనియు, సంస్కృతభాషలనియు, భాషలను రెండువిభాగములుగా మనము విభజింపవచ్చును. సంస్కృతము, గాథిక్, హీబ్రూ, మొదలగుభాషలు మృతభాషలు అనగా నవి ప్రచారములో లేనివి కావు. కానియందలి గ్రంథముల నవి చదువుచున్నాము. దానియందు ప్రాచీన్యమున్న గ్రంథము [illegible] ప్రయత్నించవచ్చును. కాని [illegible]

మఱి మార్పులు కలుగవు. స్థిరముగా నాభాషలు నిలిచియుండును. అందుచేతనే వానియందు సంపూర్ణ వ్యాకరణములు బయలుదేఱుటకు వీలగుచున్నది. ఒకసారి యొక వైయాకరణుడు కొన్ని లక్ష్యములను లక్షణములు వ్రాసి ముగించిన తరువాత వానిలో [illegible]లను పూర్తిచేయవచ్చును. కాని సజీవభాషలు నిత్యమును మారుచున్నవి. ఈమార్పు స్వభావసిద్ధముగా గోచరముకాదు. కొన్ని సంవత్సరము లయిన తరువాత గాని యామార్పులు స్పష్టముగా తెలియవు. మార్పులు కలిగిన కొలదియు శాస్త్రమును వృద్ధిచేసుకొనుచుండవలెను. ఆవృద్ధియే శాస్త్రము తరువాతివారి కవశ్యము ననుసరణీయము. కాని మార్పు నంగీకరింపకుండుట వివేకము లేనివారి లోపము. [illegible] నప్పుడు జీవించి [illegible] వయస్సువారికి [illegible] దశ. ఒకే నామముతో వ్యవహరింపబడుచున్నాను. జనులు నన్ను అప్పటివానిగనే తలంచుచున్నారు. కాని యిప్పుడు తొల్లి [illegible] వాడనై యుండినవాడ నిప్పుడు మాటలను స్పష్టముగ నుచ్చరించుచున్నాను. ఒకప్పుడు [illegible] నిప్పుడు కొండలను స్వతంత్రముగా నాపదలను నిర్వహించుకొనుచున్నాను. అప్పుడు నాకు దురితములకు పశ్చాత్తాపము నాకిప్పుడు [illegible]లేదు. ఈరీతిగా నాశరీరమును నే నాలోచించికొనినచో నేదే [illegible] బాలుడనైనా నే ననుసందేహము నాకు కలుగుచున్నది. అట్లే సజీవభాషలును. 11-వశతాబ్దమున భాషను రచించిన వారికిని నేటికినిగల భేదము సూక్ష్మదృష్టికి గాని గోచరముకాదు. ఆశ్చపరీక్షవలన గాని యట్టి భేదములు పొడకట్టవు. మృతభాషలు మృతశరీరముల వంటివి. మృతశరీరమును ద్రావకములలో నుంచి కాపాడవచ్చును. ఆశరీరమునం దెన్ని యస్థులున్నవో, శరీరయంత్రము నెట్లు నిర్మింపబడియున్నదో, [illegible] విశ్లేషింపవచ్చును. దానితో మన యిష్టానుసారమట్లు చేయవచ్చును. కాని [illegible] మఱి వృద్ధి పొందింపలేము. ఉన్నదానినే తరిగించి కాపాడుకొనచుండవలసినదే. మృతభాషలును నట్లే. దానియందలి పదజాలమును తప్ప నితరము గ్రాహ్యముకాదు. దానివ్యాకరణము మృతశరీరమునుంచిన ద్రావకము వంటిది. దానికి వృద్ధిలేదు. కావున మృతభాషలయందువలె సజీవభాషలయందును నానాటికిని శాస్త్రము నంటిపెట్టుకొనియుండిన తప్ప సంపూర్ణశాస్త్రము బయలువెడలదు.

సజీవమగు వ్యాకరణశాస్త్ర మట్లు సకాలమున నానాటికిని పొందలేదు. ఇట్లుగాక ఇప్పుడు పుట్టిన శాస్త్రము ముందువచ్చువారిని శాసింపగలదు గాని, అదిపుట్టుటకు పూర్వమున్న గ్రంథములను శాసింపజాలదు. 16-వశతాబ్దపు వ్యాకరణము 11-వ శతాబ్దపు గ్రంథము నెట్లు శాసింపగలదు? ఈశాస్త్రమే యాదేశమును పూర్వపు ప్రయోగములవంటివి గ్రహించికొని తన్ను తాను సవరించుకొనుచుండవలెను. కావున వ్యాకరణము కరీతిగ నవగా పూర్వపువారి మార్గమును ముందువారికి చూపింపగలిగినంతవఱకే శాస్త్రమగును గాని, యీ నిబంధనల నతిక్రమించినచో నది యాధికారమును మీఱి [illegible] నదికానవలె ననుసరణీయము కాజాలదు.

వైయాకరణు లంగీకరించినవారందఱును స్వీకరించిన విషయములను సులభముగ గ్రహింపకపోరు. భాష మారుచుండును. అందలి పదములును, వ్యాకరణములును, వర్ణాదేశ, వర్ణాగమ, వర్ణలోప, వర్ణవ్యత్యయములను బొంది క్రొత్తరూపములు బొందుచుండును. అట్టి మార్పుల నొందునప్పుడు ఉచ్చారణయందు కష్టముగ దోచునట్లు వ్యాకరణమందు సౌలభ్యముకలుగునట్లు చేయబడును. దీర్ఘమగు రూపములు పలుకునప్పుడు కాలహరణము చేయుచుండును గాన నూహను శీఘ్రముగ దెలుపుట [illegible] బడుచుండును. అట్టి మార్పులుగల పదములను రూపములబట్టి యేరూపము మొదటిదో, ఏది తరువాతిదో మనము నిర్ణయింపవచ్చును. గ్రంథములందు మను [illegible] దీనిధానకే యనుసరింపబడు

మండుము. ఇది గాక గ్రంథకర్తలు తమకు ప్రాచీనములగు రూపములనే సాధారణముగ వాడుచుండినను తమ కాలపు రూపములను గూడ వాడక మానరు. సామాన్యముగనందువలన ప్రాచీనరూపములే ప్రయుజ్యమానములైనను తమ కాలమునందు సాధారణములగు రూపము కూడ కొంత కాలమునకు గ్రంథస్థము కాకపోదు. కొన్నింటి కవుల గ్రంథములందే కానబడు రూపము కొన్నింటి రూపములును, తరువాతి గ్రంథములందును కానబడు విలక్షణరూపము తరువాతిదని యూహించగా కాలముబట్టి వచ్చిన మార్పులను మనము తెలిసికొనగలిగియున్నది. అందుచేతనే వ్యాకరణములయందును ఆకాలమునందున్న రూపము నాకాలమువారు గ్రహించుట వచ్చెను. తరువాత కాలపు లాక్షణికులు గ్రహించిన రూపమును బట్టి మునుకటికవుల గ్రంథముల సవరింపఁ గూడదు. అయినను ప్రస్తుతము జరుగుచున్న దని యెఱిగియే; చిన్నయసూరిని బట్టి భారతాది గ్రంథముల సవరించి వేయుచున్నారు. సవరింపఁబడిన యీ ప్రయోగములఁబట్టి చిన్నయసూరిని సమర్థించుచున్నారు. ఇది కేవల మశాస్త్రీయము, దౌష్ట్యము, విపరీతపాండిత్యము, ఈ సవరణలు యాంధ్రలోకమున నిష్పక్షపాతముగ కొంత తెలివివచ్చుచుండుట సంతోషదాయకము.

పైదానినిబట్టి పూర్వప్రయోగములకు విరుద్ధములగు ప్రయోగముల నాదించు సూత్రములుగల గ్రంథము తరువాతిదని చెప్పక తప్పదు. తరువాతి ప్రయోగములను, పూర్వప్రయోగములను గలిపి క్రోడీకరించి సూత్రములు చేసిన వ్యాకరణము తరువాతిదే యగును. ఈ విషయము నాధారముచేసి కాని యేవిశేషలింగములుగా తత్సాన్నిహిత్యమును విమర్శింపఁ బ్రయత్నించినారు. వారి వాదములను సరిగనే యున్నదిగాని, నాదరణీయమాత్రము గాఁగలేకపోవుటచేతనే యింతకును నాంధ్రశబ్దచింతామణి గా [illegible]

మైనవో [illegible] నగు రీతిని తోడ్పడి యాంధ్రశబ్దచింతామణిని నన్నయ రచింపలేదను సిద్ధాంతమును స్థాపింపఁగలదు.

ఈసాహిత్యమునుగూర్చి వ్రాయక పూర్వము కొన్ని యాక్షేపణలకు సమాధానము చెప్పవలయునని గమనించుచు నన్నయ [illegible] కష్టము కొందరు సందేహములతో బాధపడుచుందురు. కావున నాయాక్షేపణలను వానికి సమాధానములను క్లుప్తముగ నీక్రింద పొందుపఱచెదను.

(1) నన్నయభట్టు భారతమును రచింపలేదని మీరనుచున్నారు గదా! ఆభారతప్రయోగములబట్టి చింతామణి నెట్లు పరీక్షింపఁగలరు? దీనికి సమాధానము: నన్నయ భారతమును రచింపలేదని నేను సిద్ధాంతము చేయలేదు. [illegible] బట్టియు నితరకారణములఁబట్టియు భారతమును రచించినది నన్నయ కాక రాజరాజే యని నేను విచారణ చేసి మనవిచేసితిని. ఒకవేళ నన్నయ భారతమును రచింపలేదను సిద్ధాంతమే యుక్తమని స్థిరపడినను నావాదక్రమమున లోపముండదు. నన్నయ రాజరాజు నాస్థానములోనివాఁడనుట స్పష్టము. రాజరాజు సూరిజనుల సహాయముచేఁ దాను భారతము నాంధ్రీకరించెనని చెప్పుటచే నన్నయసూరి దానియందు సహాయము చేసి యుండును. కావున నన్నయకు భారతప్రయోగములే చింతామణి రచనకు నాధారభూతములై యుండును. 11-వ శతాబ్దమునందు పుట్టిన గ్రంథములలో నాంధ్రభారతమే ముఖ్యమైనది. కావున 11వ శతాబ్దపు నన్నయభారతమే ప్రమాణము. కావున 11వ శతాబ్దపు భారతప్రయోగములకు విరుద్ధములును, తరువాతి రూపములు గల [illegible] శబ్దచింతామణియందు నుండుటచే నది 11వ శతాబ్దమునకు [illegible] తరువాత [illegible] పుట్టినదని [illegible]

రూపకసర్వస్వము

1 [భమిడిపాటి సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు]

2 [మహాభాష్యం సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు]

(గతసంచికానుబంధము)

చైనాదేశపు నాటకములు

నాటకములు నీతిబోధకములుగ నుండవలెను. దుర్నీతిబోధకములగు నెడల నాటకకర్త రాజదండనమునందుటయు గాక తన నాటక మీలోకమున నెంతకాలము ప్రదర్శింపబడుచుండునో యంతకాలము పరలోకమున నరకబాధ లనుభవించునని వారివిశ్వాసము. కథానిర్మాణము, పాత్రబాహుళ్యము, పాత్రౌచిత్యము వీరి నాటకములయందు ప్రఖ్యాతములుగ నున్నవి.

జపాను నాటకములు

కేవల పామరరంజకములు. కావ్యనామమున కనర్హములు. ఇందు నృత్యగాన ప్రఖ్యాతేతివృత్తము లతివిశా[illegible] తక్కిన విషయములన్నియు చీనా నాటక పద్ధతి కనుకరణములు. క్రీ. పె. 805 సం॥ రమున నగ్నిపర్వత ప్రజ్వలనముచే భూమి కృంగిపోవు చున్నపుడొక జపానీయ సుందరి యొకవిధమగు నృత్యవిశేషమును గావించియుండెనని [illegible] భూమి యథాస్థితి గాంచెననియు, నదిమొదలు దేవత[illegible] నాట్యమును ప్రతి నాటకము ప్రారంభమునను గావించుట నేటికిని వారి యాచారముగ నున్నది. వీరి నాటకములు తరుచు చరిత్రాత్మకములు. ఆసియాఖండమున నిండియా చైనా జపానులను మూడుదేశములయందు దక్క నాటకములు లేవు.

ఐగుప్తీయ నాటకములు

వీరు సంగీతమును శాస్త్రముగను నృత్యమును కళాకౌశలముగను అభివృద్ధి గావించిరి.

గ్రీకు నాటకములు

విషాదాంత నాటకములయందలి కథానా[illegible] [illegible] ప్లేటో(Plato) [illegible] గ్రీకు[illegible]

తునితు లెల్లరు తమపూర్వులా [illegible] వ్యాఖ్యాతలు నుండుటయేగాక తాము స్వయముగ ప్రయోగదక్షత గలవారుగ నున్నారు. పాశ్చాత్య నాటకములయందలి కావ్య చమత్కారమునకు యీ గ్రీకు నాటక పద్ధతియే మూలాధారముగ నున్నది. వీరి నాటక లక్షణములు చాలవరకు హైందవ నాటకములనున్ను, ప్రకృతినిన్ని యనుసరించి యున్నవి. నాటక విషయమున గ్రీకు లపరిమిత పరిశ్రమ గావించియుండిరి. నవీన గ్రీకు నాటకములు దేశాభిమాన ప్రేరితములుగ నున్నవి.

రోమను నాటకములు

గ్రీకు నాటకముల యనుకరణముచే నైనను స్వతంత్రవ్యక్తి యుక్తములుగ నున్నవి. గ్రామోత్సవాదులయందే వీరి నాటకముల యుత్పత్తి కలిగినది. రోమనులు సాధారణ ప్రసంగమును గూడ పాత్రధారణ నొనర్చినట్లు ప్రసంగించుచుందురు. వీరి నాటకముల ప్రయోగార్హతయందు ప్రాముఖ్యములు. విషాదాంత నాటకములు ప్రయోగార్హతములు. సంభాషణల మధ్యపాటలు తరుచుగ నుండును, ఈపాటలను సూత్రధారు లభినయించుచుందురు. ప్రక్కనున్న గాయకులు పాడుచుందురు. వీరి నాటకరచన విషయముల సుబోధకముగ నుండుటకును—పాండిత్యోత్కర్షను ప్రదర్శించునట్లుగ నుండును. వీరినాటకములు బాహ్యాడంబరముగల రంగప్రసాధనము, వేషవైభవము, విదూషక పరిహాస విధము, ఇంద్రజాలాలోల [illegible] కలిగి విరాజిల్లుచుండును.

ఇప్పటి యిటాలి గా నాటకములు

ఇటలీదేశమున నవీనముగ నాటకాభివృద్ధి [illegible] కవి చమత్కారముగ నాటక [illegible] నిర్మాణమున [illegible]

లను, వ్యక్తములుగ గాని వర్ణించుటయున్నా యివిధశీలక రూపములను పాత్రములుగ జేసి కావ్యరచనా కౌశల బంధన మొనర్చుటయును.

స్పెయిను దేశపు నాటకములు

గ్రీకు, రోమను నాటకముల బోలి యుండును. స్పెయిను దేశము నాటకనిర్మాణ స్వతంత్రతాపద్ధతి గల దయినదిగ నేయుండుట వలన ... అత్యుచ్ఛ్రితమాను వర్ణ్యాంశముల వ్యక్తములగు నాటకరచన మీ సామ్యముగ నున్నది. ఈ దేశము క్రైస్తవ, మహమ్మదీయ మత యుద్ధములకు తావలమగుటచే వీరరస ప్రాధాన్య నాటకము లిందు సృష్టము లైనవి.

ఫ్రెంచి నాటకములు

ఆంగ్లేయ నాటకముల బోలియున్నవి. ఫ్రెంచి నాటక చరిత్ర యభివృద్ధిక్షీణ పరంపరల కాలవాలముగ నున్నది.

వివిధ విదేశ నాటకస్వరూప స్వభావములను దిఙ్మాత్రములుగ వివరించుటలో నా యాశయము. మన నాటకస్వభావ స్వరూపాదుల మనము చక్కగ దెలిసికొని, విదేశరూపకములతో బోల్చి మా మనల వాని యన్నింటికంటెను నవి యుత్కృష్టములును, రసవంతములును, సౌష్ఠవసంపదములుగ నున్నవని నిర్ధారణ సాధించుటయే నా యుద్దేశ్యము. మరియు నితరదేశ నాటక వృద్ధులు బరికించి మన రూపకముల వృద్ధి విషయమున మనము పరామర్శ గలిగియుండుటకును వాని క్షీణాదికారణముల నిరాకరించి జాగరూకులమై యుండుటకును గూడ నవకాశము కలుగును. ప్రతిదేశపు జనులును తమ జాతీయ ప్రత్యేకవ్యక్తిని కావ్యములయందును నవి ముఖ్యముగ దృశ్యకావ్యములగు నాటకముల యందును నే ప్రకటింతురని గుర్తించియున్నాము. జాతీయ వ్యక్తిని ప్రతిబింబించునట్టి నాటకముల కంటె నితర సాధన మొద్దియును గనిపెట్టియుండలేదు. కా [illegible] ప్రపంచమున నాటకరూపము [illegible] [illegible]

కావున ఆ వాఙ్మయమున నూతనముగ వెలువడిన నవలా కావ్యరూపము నాటకరూపము నంతయు [illegible] చేయలేదు. ఒక దేశ [illegible] నీయగలవని యనుకొందినను నాటకరూపము నశించినదని భ్రమ చెందవలసియుండలేదు. ఏలనగా [illegible] నాటకరూపముల [illegible] లేదు. నవల, నాటకముయొక్క పరరూపమాత్రముగ నున్నది. మన దేశమున నవలారచన మిప్పుడిప్పుడే ప్రారంభమైనది కాని పురాతనస్థితి గాంచి యుండినందున మన నాటకముల కట్టి ప్రమాద మింతలో సంభవింప నవకాశము లేదు.

ప్రపంచమునందలి మనుష్యచరిత్రమును విశాల దృష్టితో, సమీచీనముగ బరికించు వారల కీక్రింది నాలుగవస్థలు కలిగియుండుట గోచరించుచున్నది. 1 అమానుష యుగము 2 అమానుష మానుష యుగము 3 మానుషామానుష యుగము 4 మానుష యుగము. కార్యసంధానమునకు దివ్య, పౌరుషేయ కారణము లెట్టివి ప్రధానముగ నెంచబడినవో దాని ననుసరించి యీ నాలుగవస్థలుగ విభజింపబడినవి. ఈదశావశిష్టమున [illegible] వాఙ్మయ పద్ధతియు, దానిరూపభేదములును మారుచుండును. అవస్థాభేదములన్నిటియందును నాటకస్వరూపదీపిక సర్వస్వములగు సకల లక్షణసంచయములును గాన బడుచున్నవి. కాన సారస్వతప్రపంచమున నాటకరూపము చిరస్థాయిగ నుండునని యూహింపక తీరదు. ప్రపంచకము చక్రము వలె తిరుగుచుండును. అట్లే దాని యభివృద్ధికూడ చక్రగతికలిగి యున్నది. ఆ నాలుగవస్థలుగ నాలుగుమార్లు ప్రపంచాభివృద్ధి చక్రము తిరిగినతరువాత మరల ప్రథమావస్థ యగు నమానుషావస్థ రాగలదని నే నూహించెద. కాని, కాబోవు నదీన మానుషావస్థను ప్రథమామానుషావస్థను దివ్యత్వము సాధారణముగ నుండక పోవచ్చునని నాయభిప్రాయము. ఇట్టి యవస్థలో సహితము నాటకరూపమునకు [illegible] [illegible]

యందు ప్రబల కమిత్రప్రజ్ఞావంతులు జనించి ప్రకృతి శాస్త్రానుమూలకే నాటకగాధలుగ నిర్మించి శాస్త్ర పరిశోధక హేతువులను పాత్రములుగ గూర్చి ప్రదర్శింపగలరని యూహించుచున్నాడను. నా యూ యుద్దేశమును ఆంగ్లేయాస్థానకవీశ్వరుడగు టెనిసన్ మహాకవి వ్రాతలున్నూ, ప్రకృతిశాస్త్ర రచనారీతులును మార్గదర్శకములగుచున్నవి. వర్షమను నాటకము నొక భవిష్యత్కవీంద్రుడు రచియింపబూని వర్షహేతుకములగు జలాశయములు, సూర్యుడు, మేఘములు, భూతపంచకము మొదలగువానిని పాత్రలుగ జేసి, యథాశాస్త్రోచిత ప్రసంగములతో పద్యగద్యాత్మకములగు సంభాషణలు గలిగించి రూపక లక్షణమునకు జెప్పబడిన విధి నియమాదులను పాటించుచు, గ్రంథరచన గావించును. ఇట్టి నాటకములనే భవిష్యత్ నాటకకర్తలు రచింపగలరనియు, వట్టివానినే నాటకులు ప్రదర్శింపగలరనియు, నేనూహించుచున్నాను. నాటకము జాతీయతా వ్యక్తిత్వ సూచకమని నుడివియుంటిని. పాశ్చాత్యులు ముఖ్యముగ వారిలో నాంగ్లేయులు, మన నాటకముల కిట్టి ప్రయోజనము నీయజాలరన్నారు. కాళిదాసాది మహాకవి కృతనాటకములు కూడ కేవల బ్రాహ్మణలోకమునకు మాత్రమాదర్శకములుగ నున్నవి. గాని భారతదేశీయ వ్యక్తిని వెల్లడిచేయు లేవట. వారిటూహించుటకు రెండు కారణములు నాకు దోచుచున్నవి. (1) పాశ్చాత్యమహాశయులు తమ బాహ్య ప్రపంచమునందలి రాజకీయోద్దేశములను, భావములను, వాస్తవప్రపంచమునందలి యుపయోగ్యవస్తువులను గాంచుటచే భారతదేశమునకు ప్రత్యేక జాతీయవ్యక్తి లేదని గ్రహించుట, అట్టి వ్యక్తి యున్నను దానిని వారలు ప్రామాణికులు బ్రాహ్మణులు కారని భ్రమగలిగియుండుట (2) తమదేశమునమాత్రమే యుండి యన్యదేశములకు వ్యాపింపని జాతీయ వ్యక్తిగల పాశ్చాత్యులకు శ్లాఘ్య స్వతంత్రతాయుక్తమై లోకసంగ్రహాత్మకమై మహోన్నతాశయముగల భారతీయ వ్యక్తిని వారెట్లు గ్రహింపనేర్తురు? అహింసా పరమోధర్మః - ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ - సోహం బ్రహ్మ - త్యాగేనైకేనామృతత్వ మానశుః - ఇత్యాదిమహా వాక్యములచే బోధితములగు నిత్యానిత్యవివేకమును, ఇహాముత్రఫలవిరాగమును, మోక్షేచ్ఛ, సర్వభూత సమదర్శనము మున్నగు సాధు లక్షణములకును హైందవజాతీయ వ్యక్తికిని భేదమేమున్నది? ఇట్టి యాదర్శములను బ్రాహ్మణులు భారతదేశమూర్తి స్వరూపమునకు శిరఃప్రాయమై మిక్కిలి మనోహరముగ వ్యక్తపరచియున్నారు. బ్రాహ్మణాదర్శములకును భారతీయాదర్శములకును నభేదము. పాశ్చాత్యులకు గోచరమగు వ్యక్తి భారతదేశమున లేకుండుటయు భారతదేశముయొక్క స్వకీయ వ్యక్తియుని గమనింపవలసి యున్నదని నొక్కి వక్కాణింపవలెను. (సశేషము)

అవధానములు

[అనుముల వేంకటశేషకవిగారు (అష్టావధాని)]

అవధానములను గూర్చి ప్రశంస యింకను నంతగా మన తెనుగుదేశమున వ్యాపించినట్లు లేదు గాని, ఆంధ్రప్రాంతముల విశేషము గానున్నట్లుగపడుచున్నది. బ్ర॥ శ్రీ॥ శిష్ట్లా చిదంబరశాస్త్రి (కావ్యకళానిధి) గారు అవధానసభాసమావేశ సమయములందు దశకవర్ణనము లనేక విషయములను గూర్చి యనేకవిధములుగ ప్రశంసించుచుండుటయు, [illegible] యందు దీర్ఘకావ్యమును రచించుటయును, నేనందులకు సమాధానములిచ్చుచుండుటయు గూడ జరిగినది. బ్ర॥ శ్రీ॥ మహామహోపాధ్యాయ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులవారికి గూడ నీవిషయమున, విశేషముగా గాకపోయినను, కొంతకు గొంతయైన ప్రవేశము కలదని వ్రాయుటకు సాహసము గావించెదను. కావున మాయష్టకీయ సోదరులకు గూడ [illegible] ముఖ్యముగ తెలిపెదను. [illegible]

అవధానములనఁగా యవధికలిగినప్పుడెల్ల నా సుధాకవిత్వమును బరీక్షించుకొని, దానిని మంచి స్థితియందుంచుకొనుట కేర్పడిన యొకానొక విద్యావిశేషమే కాని వేఱు కాదు. ఇది యరువదినాలుగు కళలలో నొకటి. కవిత్వము, శిల్పనము, సమస్య, దత్తము, వ్యస్తము, నిషేధము. వివర్గ, పువ్వపరిగణనము, చదరంగము, ఆకాశపురాణము, అప్రస్తుతప్రశంస మొదలగునవి కొన్ని సాధారణావధానములు. అందఱి యుత్సాహుఁడయినవారి నైకొని వారి వసతులనుబట్టి మార్పుచేసికొనుచున్నారు. మఱికొందఱు క్రొత్తవి సృష్టించుకొనుచున్నారు. ఎక్కువకు క్రమముగా విద్య లన్నిటితోఁ బాటిది యగు.

శ్లో. "యస్యావష్టి.....ద్వితీయా స్యామహంకృతిం"

అనుట యుదాహరణముగా మారిపోవుచున్నది. అవధానము క్రొత్తగా నేఁడు బయలువెడలినది కాదు. పూర్వమునుండియు వాడుకలోనున్నదే!

మ. శతలేఖిన్యవధాన పద్యరచనాసంధాన ధౌరంధ చి
హ్నితనామా!.........(అని చిత్రభారతము)
దీని యుదాహరణముగాఁ గొనియే,

సీ. "చరికొండ ధర్మన్నఁ డాగ్గవచేసెపిత
మే రెత శతేంద్రుఁడై యున్నవాఁడో-
అనియును,
అవలఁ బట్టా పద్మమై భట్టుమూర్తి
వెల్లూరి రాఘవుని కడ చేర
మాపిభూషికి వదితోడి వేదంబరుఁ
దియుపతి వేంకటేశ్వరుల కడై ......"
అనియును "గుంటూరుసీమ" చెప్పనది

అవధానము కవులు కవిత్వ మాధారసిద్ధమైనది. గనికలకు పరమానందదాయకముగునది. ఆంగ్లకవిని

He who, in an enlightened and literary society, aspires to be a great poet must first become a child

అను మెకాలేపండితుని వాక్యముల కర్థమేమి?

శ్లో. అశిక్షిత మనుష్యాణామ్
పవకాతిన్యా ...
...
వ్యాఘ్రదర్భ దశకో విజానాతి.

అని కవికౌశల్యమును విశ్లేషించిన కాళిదాసు వచన మేమి?

శ్లో. కావ్యం యశసేఽర్థకృతే
వ్యవహారవిదే శివేతరక్షతయే
సద్యఃపరనిర్వృతయే
కాంతాసమ్మితతయోపదేశ యుజే.

అని పలుకు కావ్యప్రకాశికకు సార్థక్యమేమి? కావ్యములందెల్ల నాశుకావ్యమే యానందము. అది యవధానమువంటి వెలుపలి గౌరవము సులువుగూర్చునేమో కానొక యవధానసభలోఁ జెప్పఁ బలికిన గ్రన్వయ క్రిందివిధముగా వచించియుంటిమి.

ఉ. ధారలలోన నేరుగున
తోచక నూరడ వదించినంత నే
ధారణ నుంతిరేని సరి
దప్పక గొప్పలు గాంచుచుండ నే
భారము లేక సత్కవిత
భారతిఁ బల్కిన యాశుధారమో
గారవ పదాను వెలుపు మి
టారుల పల్కులతీరు గాదె!

కావున నవధానముల వలన నెట్టిమేలు కలుగునో - యాంధ్రమహాజను లాలోచించుకొందురు గాక. అవధానకవనమువలన భాషకు సిరసత సిద్ధించునని కొందఱి యభిప్రాయము,

శ్లో. శోమ్యాఃకథసో నతాపాః
చేప్రేలనా పలీవచ
పరేన పరం దుఃఖం
యద్గుంజా సమతోలనం.

అను పండితరాజ శతకము వంటి పలుకులకు ఇత్యాకు కావలసినప్పుడు తప్ప సాధారణముగా నట్టిది సంభవింపదనియే మా యభిప్రాయము. దీనికిని సమర్థుఁడు కావలయుఁ గదా?

అవధానములు క్రమముగా 'గారడీ' విద్యల క్రింద మారుచున్నవి. పెక్కండ్రు పండితు లవధానములు భాషకు నిమిత్తగౌరవముల చాటుచున్నారు. అవధానములవలన బాధిచెదుననియో, మఱేదేనియుగల నష్టమును బట్టియో దానిని మానుకొనిన యవధానులనేకు లాంధ్రదేశమునఁ బొడకట్టుచున్నారు. శ్రీ వేంకటగిరుల లో మందునకే గన్నెపని యవధానములు సంస్కృతాంధ్రములయందు దమమాటకు గర్వింపవలసియుండఁగా, నేఁటి యనాదరణ మాపుటకే మునవలయునో తోచకున్నయది. భాషాభిమానులగు పండితకవు లిట్టియదియంగూర్చి తమ కర్తవ్యమును బరిశీలించి సాధనమును గ్రహింతురు గాక.

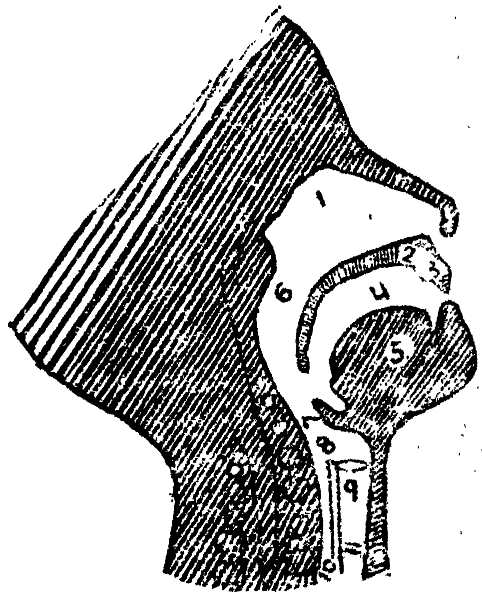
భాషోత్పత్తి వృద్ధి

[శ్రీ ... వెంకటరావుగారు ఎం. ఏ. ఎల్. టి.]

(గత సంచికానుబంధము)

ఈవిషయమున దీనికి సంబంధించిన శారీర శాస్త్రము కొంత పరిశీలించవలెను. భాషకు కావలసిన అంగములనే తెల్పుచుందము. ఈక్రింది పటము లో ముఖ్యమయిన అంగములు చూపబడినవి. పటములో వాయునాళములు ఊపిరితిత్తులు మాత్రము చూపబడలేదు. ఇవి శ్వాసనాళముతో కలసి దానికి దిగువగా నుండును.

Nasal cavity=నాసికాకోశ
Hard Plate=కఠినతాలువు
Epiglottis=ఉపజిహ్వ లేక అంగుడు
Mouth=నోరు
Tongue=నాలుక
Soft Plate=మెత్తనితాలువు
Pharynx=సప్తపథ
Vocal chords=ధ్వనిత్రాళ్లు
Larynx=కంఠనాళము
Gullet=గొంతుక
Wind pipe=శ్వాసనాళము
Lips=పెదవులు
Teeth=పళ్ళు
Gums=పంటిచిగుళ్ళు
Glottis=త్రాళ్ళమధ్యస్థలము
Lungs=ఊపిరితిత్తులు
Bronchus=వాయునాళము
Blackbone=వెన్నెముక

వాగంగములు మూడు భాగములుగ విభజింపవచ్చును. (1) ఊపిరిభాగము (2) శబ్దమును కలుగజేయు భాగము (3) శబ్దమును మార్చి వృద్ధిచేయు భాగము. వాయునాళములు, ఊపిరితిత్తులు, శ్వాసనాళము ఊపిరివచ్చు మార్గము. దీనికి పైని కంఠనాళము గలదు. ఇది కట్టెపరములుగలది. దీనిలో రెండు వైపుల కొమ్ములవలె నుండును. దీనివంటి రెండు త్రాళ్ల వంటి పరము లున్నవి. ఇవి కంఠనాళమున కడ్డముగ నుండును. సుమారు అర్ధచంద్రాకారము గలిగి రబ్బరు త్రాళ్ళవలె సాగుటకు వీలుగానుండును. వీని కనుసరించిన పరములను కదల్చుటచే వీని పొడవును వెడల్పును మన యిష్టమువచ్చినట్లు మార్చవచ్చును. ఊపిరి బిగబట్టినప్పుడు అవి దగ్గరగా మూసికొని యుండును. సాధారణముగా ఊపిరివదలునప్పుడు వెనుల్ని

గా తెరచుకొనియుండును. వాని కొంచెము మార్చవచ్చును అనగా బిగింపు యొక్క తక్కువ చేసినప్పుడు తిరుగుగాయుండ శబ్దస్థాయి మారును. ఈత్రాళ్లను ఎదురుగా కుంచినప్పుడు వాని మధ్యను, దగ్గరగా నుంచినప్పుడు వాని ప్రక్కను సన్నని చీలికవంటి సందు యేర్పడును. ఈత్రాళ్ళను అటు నిటు మార్చినప్పుడు యీసందుపరిమాణము మారి తెరచుకొనుచుండు మారుచుండును. శబ్దోత్పత్తికి ఈ త్రాళ్ళవానివే కలుగు ఈసందులే ముఖ్య కారణము. పై చెప్పిన ఊపిరి భాగమును శబ్దమును కలుగజేయుభాగమును వాగంగములలో పరిశీలించితిమి. మూడవ భాగమును పరీక్ష చేయుటకు ముందు ఉపజివ్వను గురించి కొంచము చూడవలసియున్నది. ఇది కూడ చాల ముఖ్యమైనది. కంటిని రెప్పలవలెనే ఈ సున్నితమైన త్రాళ్ళను అపాయమునుండి కాచును. అపాయ మేమున్న దందురేమో? పొరబోవుట యెన్న వంటిదరకు నానుభవమే. అన్నము మెదలయినవి తిను నప్పుడు మాటలాడ ప్రయత్నించితి మేని దగ్గువచ్చి పొరబారును. ఆహారనాళము, శ్వాసనాళము పటములో చూపబడినట్లు ఒక దాని ప్రక్కనొకటి యుండును. ఆహారము శ్వాసము ఆయానాళములగుండా లోనికి పోవును. శ్వాసనాళము మనము మాటలాడునప్పుడు ఊపిరి తీయునప్పుడు తెరువబడి యుండి ఆహారము తినునప్పుడు ఉపజివ్వచే మూయబడియుండును. అట్లు కాదేని ఆహార పదార్థములు శ్వాసనాళముగుండ పోయి మనకు దగ్గును పుట్టించును. అనగా ఆ అనవసర పదార్థమును పైకి త్రోయుటకు ప్రయత్నించుచుండును. ఉపజివ్వ ఆహారము తినునప్పుడు ఈనాళమును మూసి భద్రముగా రక్షించును.

వాగంగములలో మూడవభాగము అనగా శబ్దమును మార్చి స్పష్టీకరించు భాగము చాల ముఖ్యమైనది. ఇంతవరకు కలిగిన శబ్దములో మృగముల యొక్కటిపుటకన్న విశేష మేమియు కనబడదు. ఈశబ్దమును అనేక విధముల మార్చుటకు సాధనాంగములు కలవు దీంచేతనే స్పష్టమైన మానవభాష కలుగుచున్నది. ఇందుండు అంగము లేవి యనిన. అందు మొదటిది సప్తపథ యుండును. దీనినుంచి వెడలు [illegible] మార్గములుండుటచే దీనికాపేరు కలిగెనని కొందరు. ఇది ఉపజివ్వకు వెనుకభాగమున నుండును. అంగుటుకు వెనుకభాగమున నుండును. ఆహారనాళమునకు పైభాగమున నుండును. దీని రూప పరిమాణములను అనేక విధముల మార్చవచ్చును. నాలుకయొక్క మొదటిభాగమును మెత్తని తాలువయొక్క వెనుకభాగమును దీనివంటి యున్నవి. వీనిని కదల్చుటచే సప్తపథరూప పరిమాణములు మారును. ఈమార్పుచేతనే శబ్దము మారి వివిధములైన అచ్చులుగా పరిణమించుచున్నది. సప్తపథమునుంచి శబ్దము పైకి పోవుటకు రెండు మార్గములున్నవి. నోటిద్వారా గాని ముక్కుద్వారా గాని పైకి పోగలదు. సాధారణపు 'అ' అనేయచ్చు కావలసిన యెడల మెత్తని తాలువతో ముక్కుమార్గమును మూసివేయుదుము. అట్లుగాక 'అం' యను నాసికాచ్చు కావలసినచో ముక్కు మార్గమును నోటిమార్గమును కూడ తెరచియుంచుదుము. నోటిగుండా పోవు శబ్దమును అనేకవిధముల మార్చుటకు ముఖ్యకారణములు నాలుక దంత పెదవులును. నాలుకను [illegible] లోనుంచి శబ్దమును కలుగజేసిన యెడల విస్తారమైన అచ్చుశబ్దము వెలువడును. కాని నాలుక అతి చంచలమైనది. దీనిని అనేకవిధముల మార్చవచ్చును. పైకి క్రిందికి యిరుప్రక్కలకు అప్రక్కలకు కూడ మార్చవచ్చును. నాలుకనుమార్చినప్పుడెల్ల శబ్దభేదము దాని ననుసరించి స్వరభేదము కలుగును. ఎంతమాత్రము మార్చిన పరిచయము తెలుపు భేదము కలుగుచుండును. 'క', 'కో', ఎ, ఏ, ప, ...

అచ్చులను వానిలోని యంతర్భేదములను నాలుక చలనముకలవనే కలుగును. పెదవుల చలనము నాలుకతో కలసి ఇటులనే అచ్చువిశేషముల కలుగజేయును. ఉ, ఊ, ఒ, ఓ, ఔ మొదలయిన అచ్చులను వానిలో యంతర్భేదములను పెదవులను అనుకూలముగా మార్చుటచే కలుగుచున్నవి. హల్లులలో భేదములు కూడ ముఖ్యముగా నాలుక సహాయముచేత నోటిలోనే కలుగును. మన కంఠములోనుండి శబ్దము బయలుదేరునప్పుడు దానిని ధారాళముగా పోనీయక యేదైన అడ్డము కలుగజేసినచో హల్లులు కలుగును. నాలుకను మార్చుటచేతనే యీ అడ్డమును కలుగజేయుచున్నాము. నాలుక మొదటిభాగముతో అంగుడు పైభాగమునందు శబ్దము నాపిన 'క' వర్గు, మధ్యభాగమును తాలువునకు చేర్చి అడ్డమును కలుగజేసిన 'చ' వర్గు, నాలుకచివరను పలువరుసలపై భాగమునకు కలిపిన 'ట' వర్గు, దానినే పండ్లతో కూర్చి పలికిన 'త' వర్గు, పెదవులను మూసి విప్పిన 'ప' వర్గు, ఇట్లు అనేకవిధముల హల్లు విశేషములు కలుగుచున్నవి. ఇంతవరకు వాగంగవిన్యాసము దానివలన స్వరభేదములు కలుగువిధమును ఆలోచించితిమి.

ఈపైచెప్పిన అంగములు ప్రతి మనుష్యుని యందును నిర్మింపబడినవి. కాని అవి చేయుపని జ్ఞానము మనకు ప్రత్యక్షము గాదు. ఇది యెట్టిదో సాదృశ్యముచేత కొంత తెలుపబడును. భాషకు శబ్దము ప్రధానము కాని కేవల శబ్దము జంతువులలో ఉన్నా భాష కానేరదు. దానిని యనేకవిధముల మార్చి యుచ్చరించిన శబ్దభేదములతో అర్థభేదములు కలిగి మానవభాషవంటి విపులమైన భాష కలుగును. అనగా మనుష్యునియందు రెండు శక్తులున్నవి. మొదటిది శబ్దమును కలుగజేయుశక్తి. రెండవది దానిని అనేకవిధముల మార్చుశక్తి. కేవల వాద్యములలో ఈ రెండుపనులకు అనుకూలమైన అంగము అన్నిటికన్న శ్రేష్ఠమైన మాదిరిని. ప్రకృతిలో ఈ రెండుపనులు ఏలా జరుగుచున్నవో మన యనుభవమును బట్టి గ్రహించిన యెడల సాదృశ్యముచేత మన శరీరములో ఈ రెండు పనులును యేరీతిగా జరుగుచున్నవో తెలియుట సులభము. గాన వానిని కొంత పరిశీలింతము. తంబుర తీగలు ఎట్లు ధ్వనించును? బిగింపబడియున్న తీగలను గోటితో మీటిన తీగయందు చలనము కలిగి శబ్దము పుట్టును. మానవకంఠములో ఈ తీగలను బోలు గాత్రకలవు గాని మీటబడుటను గానము ఇంకొకటి చూచినచో ఈ సంశయము కూడ బోవును. టెలిగ్రాపు తీగలు కూడ యిట్లే బిగింపబడియున్నవి. సాయంకాలమున గాలి బాగుగా వీచుచున్నప్పుడు వీనినుండి సంగీతమువంటి శబ్దము కలుగుట మన మనుభవించుచున్నదే. ఇది యెట్లు కలుగుచున్నది? గాలి బాగా తీవ్రముగా తీగలపై రాచుకొనిపోవుటచే వానికి చలనము కలిగి శబ్దము పుట్టుచున్నది. మనకంఠములోని ధ్వనితంత్రులు కూడ యీరీతినే ఊపిరితిత్తులలోనుంచి వచ్చు గాలిచే చలింపబడి శబ్దమును కలుగజేయుచున్నవి. శబ్దము కలిగించి దానిని మార్చుటకూడ మన మెరిగినదే. సానాయి శృతి స్వరభేదములులేని ఒకే శబ్దము గాని సానాయి నూదునపుడు గాలిచే శబ్దమును పుట్టించి దానిపైనున్న రంధ్రములను అనుకూలముగా మూసితెరచుచు స్వరభేదములను కలిగించుదురు. [illegible] పాటవు, ముఖవివరమును యనుసరించి కూడ శబ్దభేదము కలుగుచున్నది. వీణతీగలను ధ్వనించుచు అతీగలను వేరువేరు స్థలములలో నొక్కిన వేరువేరు స్వరములు కలుగుట మన మెరుగుదుము. వాగంగములలో మూడవభాగములోని యంగములు అనగా నాలుక నోరు మొదలయినవి చేయు పని యట్టిదే. ఈ సాదృశ్యముల సహాయమున మనము వాగ్వ్యాపారము ఎట్లు జరుగునదని యూహింపవచ్చును.

(సశేషము)

వృద్ధ వివాహము

[కొతపూడి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి]

సీ. కన్నులు గానరావకట!
కాంచగ లేను సమీపవస్తువుల్
ఎన్నగ [illegible] విన[illegible]
లేవిసుమంతయు శబ్దజాలమున్
తిన్నగ [illegible] గద
తేరగ [illegible]
క్రన్నన [illegible] గదు
కష్టము దోచునుమానసంబునన్
తిన్నగ పాదముల్ బడవు
తీరనికష్టము సంభవించె పే
రెన్నిక గన్నయట్టి దది
[illegible]
నన్నిట రోగ సంతతులు
నాశముజేయగ జూచుచుండెహా!
అన్నిట నైన నిట్లు కట!
అంత్యమునందున యేమిజెప్పుదున్

చ. వెతచవి బెట్టితిన్ సఖులు
చేరి హితంబు చెప్పిన మాటలన్నియున్
కదునిరసించితిన్ మదిని
గాగలవారల వాక్యపుంజముల్
గడబిడగల జేసితిని
[illegible] బంటిని బంగ సంతతిన్
తడయక జేసికొంటి నది
[illegible] నిప్పుడున్

ఉ. చెప్పినమాటలన్ వినక
[illegible] యూరివారలన్
చెప్పిన [illegible] సరిగ
[illegible]
చెప్పిన "[illegible]"నుచు
"చేయుము [illegible] చేయుదాని నీ
వెప్పటి [illegible] యుగము" మని
[illegible]
ఇప్పుడు దచ్చికొంటి నిది
యెక్కడి వృద్ధవివాహమో గదా!
అప్పుడె పొందుచుంటి నయ
యక్కట దీనిఫలంబు నెంతయున్.

శా. [illegible] గాంచినాడ నిల సం
సారంబు దుఃఖాంబుధే
కాలంబంతయు నిండనాకు కడకు
[illegible]
[illegible]
సంసారమున్ గడ్పగా
కాలంబంతయు [illegible]
[illegible] దయం జూడుమో
శ్రీ [illegible]
[illegible].

శ్రియమవతు గజాస్య శ్రేయసాందో గణా-
నాం॥ సభువనజనబాధాదమ్యవార్త్య యంసురాణాః ॥౧॥
అజనివతమహిమ్నః కందుకో యస్యనాభీ, కువాదవి
హారదంభః కుంభినీనాదికాభూత్॥ నాభీన్యన్తో రజని
వదధిత తనూజో మరీచిస్తస్మాం జాతోభవన భవనః
కశ్యపస్తస్యసూనుః॥ భానుమారాదిరా శ్రియమయ
వపుస్తస్యతో భూవ్మనో రాధాద్యస్త స్యాన్వయ
నృపమణిశ్చాలా నోదుజనోగ్రః ॥౨॥ యశ్చక్రం
చక్రపాణిధరం। శశిభుజ భృద్భూపరో లీల
యాభూ। తా రా రూంబి రాయూపసవపసరా
కాగుకృశస్తాణుశైలః। తస్యశ్రీ కార్తవీర్యార్జున
ధరణిపతిర్వంశజో సమభూభృద్భూపడ శ్చోడాభి
దానశ్చిర విభవ మకాత్సింధు పింధ్యంతరోర్వ్యాం ॥౩॥
మాహిష్మత్యా పప్రధామ హిమభిరామద్య ధ్వజక్రీడ
యా। పౌభ్రద్దో విరుదాంక రుద్ర ఉదయైు రాత్రీయ
గోత్రాయమ్మో॥ విక్రాంతా పిచగండపెండ బిరుదో
దాది భీషైర్మన్ని యఘావాళ మృగకేటకార ఇతితం
ప్రాపూజనే భూభుజః ॥౪॥ తతశ్చోడ మహీపాలా
దజిజన దమోదయః। మల్లాంబా మహితో పేంద్రా
ముపేంద్ర నివపాదితిః ॥౫॥ తస్మింభరం జనకదోర
వతీనామ సుర్యాభిధృత్య దభ్రబల విభ్రమ దంస
కూటే। దిః కుంభిసః స్వరనేర్వరమంతనిత్యం శేషోపి
కంకరకర భవదిష్టభూపః ॥౬॥ తస్మాదుపేంద్రా
దురభూదుదారో బింబాంబికాయాం కిలచోడ
భూపః। మూడామణి మంబితపాదపీఠః। క్రీడాతి
కారాతివరాధిపానాం ॥౭॥ మహిత గుండపెండ
వ.భ్యదేశాధీశ జనకరాజ్యసమధికెన తెనఖిల నృపేంద్రో
త్స్యస్తుచాటువర్ణనాన్య మమర తను వితీర్ణ మపజి
హాస రేవా ఏకం చిత్రిమిదంతు పాండువ సురత్రా
ణాతాన సేనా పరిత్రాణార్థం ప్రతిగమ్య బాహు
బల నిర్జిత్య ఢిల్లీపతిం। ద్వావంశత్యపదంతిభిస్స
మంతా శ్రీ తం దిరామతల్లిః। క్షోణీశాయ సమ
ర్పితః సురతర శ్రీ ధర్మమతుష్టావకే ॥౮॥ చైవం ద్రాక్షా
రామ భీమేశలింగ సైన్యాం గోదాయాపస్తంభా
ద్యాసా॥ [illegible] సత్ర సంతాన సిద్ధా। చోడేం
ద్రస్య [illegible] శ్రీ [illegible] ॥౯॥ తస్మాద మూలో

త్కృజమత్తేమాచి।కంచంద్రాద్వితీయమివిరప్పదరీతం।
ఏషత్యేషాం భీమఇతిద్విషాం రణాపిత్రైనభీమః॥
ప్రేయతస్మకామత॥౧౧॥ భీమక్షోణిభుజో భుజార్జిత
తజయూదాగామి భద్రోదయ క్రీడం చోడకుమార
మాత్మనయం ప్రాపహ్నతత్పురంధ్రీమణిః। సారత్నాకర
మేఖలావిసుమతీ గుర్వీయథాధాధారాగమం। లక్ష్మీ
బాలలీతోదయమివిరచితే పుణ్యైర్గ్రహైః పంచభిః॥౧౨॥
చోడనృపాలెతస్మిన్ లోక సుతాంభజతి రాజహంస
విభూతిం। కువలయతలమపి వికసదమలాకరంతాము
పైతి సతతామోదం ॥౧౩॥ తక్కేషు ధర్మేషు జనా
వనేషు త్మకంటకానాం పరిమర్దనేషు।
చోడేంద్రమానిత్యచిరం చతస్రస్ఫ్వాపారాం భజంతే
భువి రాజవిద్యాః ॥౧౪॥ దానం దీనజనేప్సితాదతి
శయైః క్రీడంగుణాలంకృతా। కతిర్యస్య సరస్వతీ
సహచరీ సౌందర్యమార్యాపదం। తేజో విక్రమ
విశ్రుతం రిపుమనో గర్వాంధకారాపహం। ధర్మశ్చో
డనృపస్యతస్య ధరణో నాకల్ప ముజ్జృంభతాం॥౧౫॥
శ్రీమచ్చోడనృపస్సపాలితమహో మటుమ్యాణభూమి
శ్వరో। లోకోదంచిత పంచధారనగరీ ధర్మేశ్వర
ప్రీతయే। పూర్వద్వారవిరాజితం విలసితే రాస్తా
పయద్గోపురం।ద్రష్టుం గోపురరోపితామివశ్రీదాత్రి
మిష్టాత్మనాం ॥౧౬॥ యత్రాజాతాః పనస జంబూ
నారికేళరంభారసాలతరవో నృపచోడనామ్నా। దా
తృత్వమస్య పరిబేతం మివావతీర్ణాః కల్పద్రుమాః
ప్రవిలసంతిపంచ ॥౧౭॥ సకర భుజశాలచంద్ర
ప్రసర శాకే నిజోజసీనవిరచితం చోడేశ్వరేణ సక
నగోపురమాదక్రమాదిన్ద్రం జయతాతే ॥౧౮॥
లింగైః పంచశతైః సదాపరివృతో నాగేంద్రశైలా
లయః। సంపేద్యావర సిద్ధలింగ ఇతియః భూపైః
పురాభావ్యతే। పంచరాత్రవ భక్తవత్సలతయా
ధర్మేశ ఇత్యాగమైః। సోయం రక్షతు చోడభూప
మనిశం శ్రీరాజ రాజేశ్వరః ॥౧౯॥ కాకాత్యైన్య
బాహురామవసుధా సంఖ్యేష్యభాస్వద్ధితే। రాధేష్ట
దినేసతెప్పృతేన సోవారె వరంగోపురం। ప్రాకారం
ప్రకటీప్రతిష్ఠితమిదం శ్రీచోడ భూమీభుజా। శ్రీయా
దాశక్తిభాస్కరంగిరిసుతాధర్మేశః। [illegible] ॥౨౦॥

శకం—లేదు

పేరు—లేదు

విశాఖపట్నంజిల్లా యిలాకా విజయనగరం సమస్థానం బాబతు పెల్లిమర్ల తాలూకాలో చేరిన పంచదార్లగ్రామమున ధర్మపాలం గ్రామానకు ఉత్తరంగా వెలసియున్న శ్రీధర్మలింగేశ్వర స్వామివారి దేవాలయం-

తూర్పు ద్వార గోపురంలో ఉత్తర స్తంభ మీదిశాసనము.

పంచవక్త్రాల కేళి పంచబాణవంచకా।
పంచబిత్వరూపక ప్రపంచభూతసంశకా
పంచపంచహేలలీల భావభావభావకః
పంచధారధర్మలింగ పాహిపాహి పాహిమాం। ౧॥

శ్రీపంచధారాఖ్య పురీనివాసం
ధర్మేశ్వరం శాశ్వతధర్మ నిర్మితం
ధర్మాచలాం కార్మిక కృత్య శైవ
ధర్మార్థప్రీతిపాలయ తే వసుంధరా॥ ౨॥

నందీశవాహపురందానవ మర్తిపాపహో
బృందారకాంగణ సమూహ సమోహదేవః।
వందారు భక్తజనసుందర కల్పభూజః
శ్రీశకటాఖ్య పురసుస్థిర ధర్మలింగః॥ ౩॥

శాక్యసీమదిశ చిత్తసరోమర శ
ద్యకృతిశ్రీ సహస్రగుణంగ మాఖ్యః।
బాణాసనం కుసుమ్యమనుభూషన కామ ధేయం
చిత్రంధరే త్రిపురాంత ధర్మలింగః॥ ౪॥

శ్రీపార్వతీహృదయ పంకజ పంకజాస్త్రం
కైలాసమార్గ మదినీ దక్షైరవాహం।
శ్రీపంచధారపుర సుస్థితధర్మలింగం
భావితమహాంత చతుర్భావ భవాధిగ, భజంతు॥ ౫॥

శ 1339

అన్నమదేవి

విశాఖపట్నంజిల్లా యిలాకా విజయనగరం సమస్థానం బాబతు పెల్లిమర్ల తాలూకాలో చేరిన పంచదార్లగ్రామమున ధర్మపాలం గ్రామానకు ఉత్తరంగా వెలసియున్న శ్రీధర్మలింగేశ్వర స్వామి వారి దేవాలయం-

తూర్పుద్వారగోపురంలో దక్షిణబాజా స్తంభంమీది శాసనం.

శ్రీశాకేరత్న రామాకల శశిగణితె చైత్రమాసే పక్షే। పక్షే ప్రతిపద్యం శిత హేమ కరకర సహితె ధర్మలింగస్యమే హె॥ అన్నాంబా పంచధారా పురస్య వసతె దీపమా చంద్రతారం। దేవీ ప్రాదా దఖండం కలద మనుదినం నాగ భూమీశ్వరస్య

స్వస్తిశ్రీ శకవర్షంబులు ౧౩౩౯ అగు నేటి హేవళంబిసంవత్సర చైత్రశుద్ధ శుక్రవారం మేష సంక్రాంతి పుణ్యకాలమందు శ్రీవిష్ణువర్ధన మహారాజులయిన నాగేంద్రచక్రవర్తుల దేవిగాయిన అన్నమదేవి తనకు చింతితమనోరథసిద్ధిగానున్ను సంతానాభివృద్ధిగానున్ను పంచధారగల మల్లేశ్వరలింగానకు ప్రతిదిన మున్ను మానవదీపాన్కై గొర్రెలు ౫౦ంన్ను పెలివర్లలోను పాలం ధర్మేశ్వరలింగానకు మనుపలికి వగేలు యిాదీపం వడిచే యినుమలు కంకన్నబోయని కొడుకులు సూరె బోయుడున్ను మాకెన బోయుడున్ను కూనబోయుడున్ను వీరికి పెదురుబండ వృత్తిగాను పంచుము త్యేత్రము ఆచంద్రార్కముగా నిచ్చెను.

శకం—లేదు

యుద్ధరయభూపతి

విశాఖపట్నంజిల్లా యిలాకా విజయనగరం సమస్థానం బాబతు పెల్లిమర్ల తాలూకాలో చేరిన పంచదార్లగ్రామమున ధర్మపాలెం గ్రామానకు

ఉత్తరంగా వేంచేసియున్న శ్రీధర్మలింగస్వామివారి దేవాలయం—

ముఖమంటపంలో వుత్తరం 3 స్తంభంపయిని వున్న శాసనం.

శ్రీణాం సమృద్ధిం వితనోతు శాశ్వతీకళ్యాణి యుక్తనిత్యం సత్యమూర్తిః గణాధిపః ఖగస్వమది హధ్యస్య జగన్ననవాశితాం॥౧॥ శ్రీమాన్నతివిలోచనా దినసుధాగాణక్యశకీర్తిమాసం జాతాభువి విష్ణువర్ధన వృపోయో సర్వలోకాశ్రయః। విద్యాంకో ధరణీవరాహాదిరుదో చాళుక్య భీమాంచితే। భూపాలో ఒహవో। బభూవ్రమలో సంపాయుతూణా భువః॥౨॥ తేషామ్వపిశ్వరపాల క్షైరవ మహాకీర్తిః ప్రతాపో జ్వలో। అగ్రిమంతి యున్నతోన్నత గుణ స్తస్యాత్మజ శ్రీధః। శ్రీసింహ్వక్షితి పాభిధః ధరణీం శ్రీలింగరాజాభాసుతః। శౌర్యోద్యగుణాతిరి జైరిరాజ నికరో యస్యాంగభాగోన్నతః॥౩॥

యిక్కడనుండి అక్షరములు అరిగిపోయినవి.

శ 1316

లింగరాజు మహాపాత్రుడు

విశాఖపట్నజిల్లా యిలాకా విజయనగరం సమస్థానం బాబకు చెల్లిమళ్ళ రాణాలో చేరిన మం॥ పంచదార్ల శివారు ధోంపాలెం గ్రామానకు ఉత్తరంగా వేంచేసియున్న శ్రీధర్మలింగేశ్వరస్వామి వారిదేవాలయం—

ముఖమంటపంలో ఉత్తరపు స్తంభంమీది శాసనం.

స్వస్తి శకవర్షంబులు ౧౩౧౬ అగు నేటి ఆనందసంవత్సర జేష్టశు ౧౦ బుధవారం శ్రీధర్మేశ్వర [illegible]ంగానకు సాను [illegible] శేశ్వరసర్వలోకాశ్రయ శ్రీవిష్ణువర్ధన మహారాజాజైత్ర శ్రీకుమార అగ్రభూపతికి సు[illegible] శ్రీలింగరాజమహాపాత్రులు ఉమామహేశ్వర ప్రీతి గానున్ను తమకు ఆయురారోగ్యఅయిశ్వర్యాభివృద్ధిగానున్ను సమర్పించెను.

శ 1344

నృసింహాదేవులు

విశాఖపట్నంజిల్లా యిలాకా విజయనగరం సమస్థానం బాబకు చెల్లిమళ్ళ రాణాలో చేరిన మం॥ పంచదార్ల శివారు ధోరపాలెం గ్రామానకు ఉత్తరంగా వేంచేసియున్న శ్రీధర్మలింగేశ్వరస్వామి వారి దేవాలయం—

ముఖమంటపంలో తూర్పు వైపు 6 స్తంభం పయిని శాసనం.

శ్రీయస్సమృద్ధిం వితనోతు శాంకరీ
సమస్తకళ్యాణనిధి గుణార్ణవః
విశ్వంభరాభార సముద్వహోదిత
క్రియాకలాపస్య నృసింహభూపతిః ॥౧॥
శ్రీమన్నాభిసరోరుహాన్వయగుణ ది[illegible] జన్మ క్షితౌ
తత్రాత్రి స్సముదీజనస్సభగవాన్ తస్మై త్రిశక్త్యంద్రమాః
తస్మాద్బుద్ధిసుతాక ఖోత్సురగ [illegible] సేవ్యమానాబుధః
తత్పుత్రో సపురూరవక్షితిపతిర్భూపాలమౌడామణిః।
తదన్వయే జాయతి పాండు భూపతి
స్తతో జాన శాశ్వతిరాజమండలః।
తతోభిముఖ్య క్షితిపాల శేఖర
స్తతః పరిక్షజ్జనమేజయ స్తతః॥ ౩॥
శ్రీమాన్ భూమి భ......
......యాపరం సోమాన్వయే జాయతే।
శ్రీః ష్ణువర్ధన శ్చాళుక్య సైతె తపసార్జితః ఫృథైః
యశ్చక్రవర్తి త్వమహా ప్రవాప్రభుః॥ ౪॥
అస్మిన్ప్రశస్త ప్రథితాన్వయే స్మిన్ చాళుక్యభీమక్ష్మా
ధురంధర శ్రీః
యశ్శ్రుతజాతిజ త్యతభీమనామా భీమేశ్వరాఖ్యా యయా
మితాత్మ వైభవశ్చ॥ ౫॥

విమలాదిత్య భూపాలో విమలాదిత్య సన్నిభః
యుత్తేజో మండలాక్రాంతా విమలా భాతి మేదినీ ॥౭॥

సోమాన్వయే రాజనరేంద్రభూపో
భూత్వా మహేంద్రేణ సమోథభూమ।
తస్మాదభూద్రాజ మహేంద్ర నామా
గోదావరీ తీరపురం స్వనామ్నా ॥౮॥

తస్య కుమారః కులోత్తుంగ చోడభూపో వ్యరాజత।
యస్యార్త్యసంతోషమస్యాత్తస్య నిధానం కులసంపదః॥

తతస్సతి జయాదిత్యో విజితారాజిమండలః।
యస్యాద్యాపి సంజీర్త్యనామైవం విఖ్యాతభూభుజః ॥౯॥

దిక్చక్రసంక్రాంతి సుకీర్తిచక్ర
తస్మాదభూన్మల్లపదేవభూపః।
భూపైరఖర్వీకృత రాజ్యలక్ష్మీ
శ్రీమాన్యరాజన్య కులావతంసః ॥౧౦॥

లక్ష్మీమల్లావనీ శాభ్యోముగ భూదుకువిక్రమః।
మహేంద్రధరణీపాలః పాలితాఖిలభూతలః ॥౧౧॥

గంగాంబికాయా ముదభూదుపేంద్రా।
న్మల్లావనీ శావని పాలచంద్రః।
యస్మిన్ ప్రశిక్షా శాశితప్రజానాం।
కుత్రాపి దారిద్ర్యముపైతి నేవ ॥౧౨॥

...డాంబయా మల్లదేవత.....వాదుపేంద్ర
దేవో జనితి కృతజ్ఞః।
అఖర్వపర్వ ప్రతిపత్తు సర్వగర్వ ప్రతీకారదనాప్ర
తాపః ॥౧౩॥

దక్షారామత్రో సుకృతాంయరాజ
ప్రవర్త్యడమల్లాహ్వయ మగ్రహారం।
క్షీరాంబుధాఖ్యాంక సముద్రమేవ
తటాకమాకల్ప మవల్ప తేజాః ॥౧౪॥

గాప్యాదేవస్పయజని సుతో విక్రమాద్రికతేజాః।
మల్లాంబాయాః ప్రథిత నృపుల శ్రీయుపేంద్ర క్షితీంద్రాత్।
త్యాగభాగవినయ సహితో జతుః బుద్ధి ప్రవృత్తి
శ్చభు ల్యాణ మగణిత యశో రాజరాజానికాత్॥
గంగాంబాకోప్పభూపావేయముపేంద్రసముజిజ్ఞనాత్।
భువనావనదాతుర్యాస్సర్వ్యాంకాక్రతరోధికల్ ॥౧౬॥
బింబాంబో పేంద్ర భూపాఖ్యాం చెన్నికోపేంద్ర
భూభుజో।
కనియ్యాన స్తయోరాసి ద్విశ్వేశ్వర మహాపతిః ॥౧౭॥
జాతావుపేంద్ర చోడేంద్రా।
చెన్నీశ్వరమహాభుజః।
అగ్రహారం స్వనామాంక।
ముపేంద్రాదాత్త యేన్మహాన్ ॥౧౮॥
ఉపేంద్రదేవనాంగేంద్రా ప్రాభూతాంకశ్చనందనా
నృసిహ్వా నామసహారిస్మయోరతరభోఖవతు ॥౧౯॥
యోవృశీవ్యాఇవా భాతి నృసిహ్వోరాజశేఖరః।
అచల స్థితిత శ్చాత్మ స్థహోదాసుకుశోదయః ॥౨౦॥
అత్యంతబాయాస్సమధికగుణ శ్రీయుపేంద్రక్షితీంద్రః।
శ్రీమానాశీః పరమపురుషః శ్రీనృసిహ్వోపతాతే।
ఏవంభూభూద్భువనవిదితా క్రార్యమస్థితి వాల్యం
కాశ్యాదార్యమలతరయశాయఃశకాచక్రవర్తిః ॥౨౧॥
యోదాన్విణ మాంకిత మగ్రహారం
రాజాన్నసింహోవ్యధరణీవరాహః।
కృతాభిషేకాతులునూ స్వరేవ్యా
వరంబయా నిర్మితసత్తటాకం ॥౨౨॥
పంచధారా పురంభాతి
గొల్లవాడ కులాంబుధా
అచకన్వీరమాంబ్యాయా
పాన్నసిహ్వా విభో ప్రియా ॥౨౩॥
అకల్పయత్పంచధారా
పురీనికట భూమణాం।
పీరసాగర...........మానంత...కం
.....యా.............కాద్దేవో యమనాణ
త్రికశపరిమితే మాధవే పౌషమాశ్యాం।
శివాహావారత రాజార్ధిదయు సలతరం ....
.... ॥౨౪॥

దౌర్భాగ్య కాలం యెకినతో మేము యేమాటలు చెప్ప లేము. మేము యేమాటలు శెలవుయియ్యనిది మా అత్త గారి తమ్ముడైయిన పక్నవాటి రాఘవరాజును తాండ్ర పరపయ్యగారి యిద్దరిని కేవలము మనకు విరోధులైనవార్ని తలలు గొట్టుమని అన్నాడట. ఇతను ఇంత ఘాతుకం చేసినాడు గనుక ఇతన్ని చావు మొకి తేయించినాము అని శెలవు ఇచ్చేవరకు ఆ మాటలకు బుచ్చన్నగారు అన్నమాటలు? యీపనులు రాయకను చేయించినాపరే గాని రాజకుమారుణ్ని ఘనంటిపనులు చేయించినంతలో ఇక్కడ ఇక్కడ రాజకుమారుణ్ని అన్నమాట వుండదు. అతను చేసిన ఘాతకు యెంత పనిఅయినా చేయించవచ్చును. దానికి దోషం లేదు గాని స్వజాతి అభిమానం వుండదుగదా! అని విచారించినారు కాదు అని మనవిచేసి రాజుగారికిన్ని రాఘవరాజు తాండ్ర పాపయ్యగార్ల యిద్దరికి సమా ధానము చేసి వీరికి శెలవు యిప్పించినారు. ఆసమ యంలో రాఘవరాజుగారితోటి బుచ్చన్నగారు యీ పని జగన్నాథరాజు మూలంచేత రావడం లేదు గనుక మీరు యిక్కడ పాద్యోతిస్తాను [illegible] వదల్చమని రాజుగారితో మనవి చేస్తే జగన్నాథరాజును వదిలి పెస్తాను. కాబట్టి విచారించుమన్నారు గనుక బు చ్చన్నగారిమాటలు గనాచారించక కైదు వదల్చమని రాజుగారితో మనవిచేస్తే వొప్పక కర్తి మీరు చేసి రాజకుమారుడవు కావా? పాదుమకొని చావుమని శీతారామరాజుగారు కోపంమాటలు అడిగే తిరుగా జగన్నాథరాజు అన్నమాటలు. నావేసు జగన్నాథ రాజు గనుక అయితే నన్ను చేయించిన చావు మొకి తెచ్చానిన్ను చేయించి తేజాటికి సేసుజగన్నాథరాజును అంటారా జగన్నాదరాజునుగా మీయిష్టం నిష్కా రణం చావుకు యేమియిష్టం గనుక అని యీనాగంటి కొలపాద్యోగ్యమాటలు అనుకూలపచ్చినాడు

విజయరామరాజుగారు శీతారామరాజుగా రికి ఖబురుపంపించిన కైవం యేమంటే, జగన్నాథ రాజు దుర్మార్గుడాగి అన్నమాటలు మీకు తెలిసి యున్నవిగదా ఇదిగాక మాకర్తి ఉంది దుర్మార్గం గం చేసినావన్నమాటలున్నా తెలిసి తిరుగా అతన్ని మంత్రాంగానికి చేర్చడం యేమినిర్ణయంగనుక అతనికి నా శిక్షవడాను ఖబురుపటు అవమానం చేయించ డానికి సమర్థ్యంలేదు. అని ఘట్టిగా వర్తమానం పం పించేవరకు శీతారామరాజుగారు యోచనచేసి ఈ జగన్నాథరాజును విడుదలచేస్తే అనుకూలంకాదు ఇదంతా పిజయరామరాజుగారు మునుపు ఉన్నలో సుక ఉన్నవాడు కారు. గనుక యీ నాద మాటలు అనాదిగా చేయాలనుకు అనుకూలంకాదని అప్పుడే ఖబురు బుచ్చన్నగారిని పిలిపించి మంచిమాటలుచాలా సమాధానం చేసినట్టుగానూ, పక్నవాటి రాఘవరాజు తాండ్రపాపయ్యగారును, మనవిచేసుకుంటే వదలి పెట్టినాను, కైదు వదిలినాను. మరికొన్ని దినములకు ఇష్టాం చేసు ఖిలంక సర్కారుకు అధికారమిచ్చి పంపించేటగను ఇకమీదట కరడాల రామయ్యకుం డువద్దను యీసమయంలో మాకు పదివేలరూపా యిలు ఇచ్చేశాని లేకుంటే నిన్ను కొట్టివేస్తామని ఖబురుపంపించెను గనుక అతను నాదగ్గరలేదు పామ్మని భయపడి కోటకిల్లెనాయకు వద్దకిపోయి కూర్చుండెనుగనుక యీమాటలు విన్న శీతారామరాజు ఇష్ట రాంజేరు అక్కల్లేదాయడి వద్దకువచ్చి ఖబురుపంపించి నది. యేమంటే కరడాల రామయ్యపంతులు కళింగ కుహాలాలుదాయడు ఖరాపాసరాసిన్ని అతని మాకి బట్టిన వృశన్యం గనుక మారాజ్యంకింద ఖయిష్పరానా కుని పదివేలరూపాయలు ఇమ్మంటున్నాము గాని మాకు పూరాకే ఇచ్చేవన్నాము కాము. ఇంతకు ఇతను ఇక్కడ మీదగ్గరకు వచ్చి కూర్చున్నాడు కా బట్టి యిందునిమిత్యం మీకోటకు వుపద్రవం వస్తుంది యీశీతారామరాజు కోటకొట్టి పాడిచేస్తామని కోట మీద మోహరించేసినాక్కు ఆక్కల్లేదాయడు రాజుగారి యింతమాత్రానికే కోట పోగొట్టుకొనాని పదివేల రూపాయలకుపోతే పీడాపోతుంది నేనకట్టుకోక్కర లేదని, యితన్ని వప్పగించుమన్న అనుకూలంకాదు అని విచారించి అతనిచేత పదివేలరూపాయలు యి ప్పించి యిష్టాంజేరుకు వప్పగించేను యీ సమాచా

దేశ యావత్తు వ్రాయించి సీతారామరాజు గారున్ను, విజయరామరాజు గారు రాజమహేంద్రవరంలో వుండగా పంపించినారు. అందువలన యేమంటే, యుద్ధము చేసి యిట్లా తిప్పుపంపి చేసినారు. గనుక నిర్ణయించితే మీ దివాన్‌గారు తోవ వదన్నువని అతన్ని దమ్మతి చేసినారు. యిట్టెమంగన్ను మీరు కలవము త్రిరా తయగా పదివేయి రూపాయాలున్ను తీసుకొని గోదావరిదాకా సాగపంపించడము అవును ది యిందున్ను యేమి కొన్ని వ్రాయించి యిస్తారో వ్రాయించవలెనని వ్రాసుకున్నాము. గనుక ప్రభువులు చిత్తగించి కల్లేనాయనికి వ్రాయించిన ఆవసరు యేమంటే మీ వారి ఫుమ్ముకున్న రూపాయిలకు మీకు మదరా యిప్పిస్తూ వున్నాము. యిధరాం చేగును. హుజూరుకు మేము పిలిపించుకుంటాము. కాబట్టి మీరు అకనివరమేనా పోవద్దు. యింతకూ నీవు కోటపోకుండా కవటాల రామయ్యపంతులువారికి పట్టియివ్వక అకట్నిరక్షించి యీ రెండువృత్తముకార్యములు నెరవేర్చితందున్ను మాకు బహుసంతోషము యిందని వృత్తగం వ్రాయించినారు. తదనంతరం యిధరాం చేశును తమ హుజూర్కు రమ్మని, తలుపు చేయించి రాజమహేంద్రవరం వచ్చి తమదగ్గిర వరకు చేసికగాదట రాజా గారు అతనితో మంచి చర్చి మాటలు మాట్లాడక అతని పట్ల మంచిమాటలు గానే మాట్లాడి యిట్లా వున్న తర్వాత మరికొన్ని దినములున్ను అతిత్వరగా గోదావరి దాటించవలెనని, కకపని మనమ్సులో విచారించి ఫిరంగులు కాల్చేవాళ్ళను పిలిపించి యిధరాం చేసు వాడదున్ను గోదావరి దాటవలెనని పోతారు. అవాడ గోదావరిలో పడుమూరుం పోగానే ఫిరంగులు కాల్చి పట్టిన మంచిపెట్టెమని తాఖీదు చేసి. గనుక యీమాటలు యిధరాం చేసుకు అత్యంతస్నేహితుడైన విశ్వనాథ రఘునరాజున్ను తెలిసి అతను యిధరాం తోడను తీసి నీవు క్రిందట వ్రాసి బ్రతికించి వాళ్ళు యిప్పుడు నీ యొక్క ప్రాణములు నేను కాస్తాను చెప్పి సీతారామరాజుగారు చేప్పి అతన్ని [illegible] అవతల [illegible]

మన్ను మాట వినక యిం రాయబారాన్ని కాని మరింత గాను. మీరు నామమాత్రాన్ని అవతల పోవలెను పోవాల్సినదగా నట్టేట్లో పోయినట్టు తెరిగి [illegible] కొన్ని నాడి యుండెట్టెమని తప్పు యిచ్చినాను. కాబట్టి తెపటోదివరం యీలాగున్ను చక్కబోతాం చెప్పి ఇందున్ను నీకు దాఖలా అనుపమున్నానని చెప్పి వున్న తర్వాత మరునాటేదినం సీతారామరాజు గారు ఘుఫరంగ చేసిన వాడ యొక్క మని పాసం యిచ్చేవరకు మంచిదని రాఘవరాజు యిటన్ను ఆలోచన చేసి యిధరాం చేయ వాడలో యెక్కినట్టుగానే మా తీవాం ప్రవేను యింకా కొంచెం దన్ను యెక్కించి యేదయినా పితూరీ పుట్టెనా తక్షణం వాడను ముంచి చంపమని వాడవాడికి చెప్పి తాను వాడ యెక్కి వాడు అనిపించి గమరు గట్టెక్కనే గారండేవర్కు మీరు విచారించిన ఆలోచనప్రకారం వాడ గోదావరిలో సగం దూరం పోయేటప్పటికిన్ని ఫిరంగులు కాల్చినారు గనుక యిధరాం చేసు పోయి యీమధ్దరువున మున్న రాఘవరాజు బ్రతికించినాడు అని అతన్ని మెచ్చుకొని ఆకోటనుండి సీతారామరాజు సమ్ముఖము అనుగుణుడైన విజయరామరాజు గారిని తెను వంచకత్వం చేసినందున్ను అనోపం నాకు తగిలింది అని పశ్చాత్తాపాన్ని పొందెను. యింగ్లీషు ఫిరంగులు కాల్చేవారున్ను జవాను తక్షి గట్టుకు తిని పోవర్కు అక్కడ కొంతమంది పాలెము యినారు, తదనంతరం కుంఫిణీ వారు పుష్పంవారి దగ్గిర యేలూరు రాజమహేంద్రవరం నిర్గరా సర్కారు యిజారా చేస్తూ వుండగా యిధరాం చేసు తీరికావచ్చి కల్పించి ఫ్రాన్సువారి వారి మన్నాం యూరగ్జా చెప్పి తాను రాజుగారి పేష్కారాయకుని అక్కడ దినములు వుంచి తరువా వార్కు అనేక పనులు జాగ్రత చేసినారు. ఫ్రాన్సువార్కి విశ్వాసము లేక నమ్మి వంచన చేసినందున్ను వందున్ను నమ్మదగినవాడు కాదని విచారించి గనుక ర్కు నాకు విరోధునన్ని తీసి వచ్చినారు. [illegible]

[illegible] చేశారు. శ్రీరామచంద్రరాజును సాధించడం అక్కడ సామ్రాజ్యములు యేలడం అని యీ నిరువ రాజు గార్ని గురించి చెప్పడమే కార్యార్థులయిన వారు గనుక అనుకొంటంది కుంఫిణీవారు యుద్ధం చేసుకు ముందర పెట్టుకుని పూసపాటివారిమీద దాడిచేసిన శ్రీరామరాజు బహు బుద్ధిమంతు డైన్నా యోగ్యశాలిగన్కు తను మర్యాదగా [illegible] తెలిపివున్న సద్దారు వారిలో కలిపివున్నప్పటికి యీ యుద్ధము సంధానపు పోవడం అనుకూలం కాదని ఆ సద్దార్లని వదలడం వుత్తమకార్యము అని విడిచిపెట్టినారు. కలింగసద్దార్లకు పూసపాటివారికి [illegible] వుండేది గనుక కుంఫిణీవారితో యెక్కువ విరోధం తెచ్చుకోక తను సామాను యెత్తుకు విజయనగరం గడ్డ చేసుకోవడానికి దక్కనాయవారు, కాకర్లపూడివారు మొదలయిన్న జమీందార్లకు ఫిరంగులు మొదలయిన్న సామానులు తరలించడానికి పెట్టి [illegible] తన సామానుతోటి యుద్ధప్రకారంగా విజయనగరం ప్రవేశించినారు. అప్పుడు జగన్నాథరాజు గారు పైనెవున్నారు. యీవెనక నారాయణపట్నం మొదలయిన్న మహాల్లు సాధించినారు. అక్కడనుంచి శ్రీరామరాజు గారు కటకములో వెంకటకృష్ణమరాజు గారుండగా ఆయన పేరను పుస్తకములు వ్రాయించిన వయునం యేమంటే, బహుకాలం మీయొక్క జేయకస్తులో రాకుండా వున్నది. అందుక్క క్రిందటనుంచి వారికి మాకూ విరోధంవున్నదిగనుక వాన్ని సాధించవలెనన్న తాత్పర్యం పుట్టిగా కల్గి వున్నది. యేందునిమిత్యంఅంటే మా పెదవిజయరామరాజు గారి దినములలో కిమిడి [illegible] మహారాష్ట్రీ తీసుకున్నట్టే [illegible] తోవయిచ్చినారు. ఆదినములలో మా [illegible] రాజుగారు ఆ మహారాష్ట్రులను [illegible] [illegible] అప్పటికి [illegible] బహు [illegible] [illegible]

[illegible] మహారాష్ట్రీ కాని దేశపరిపాలు యిరకై [illegible] వుంటుంది. అదిగనుక మీరుమాకు రాజబంధువులు అనుసంధుక్క [illegible] మీకు ఇష్టమయినట్టు [illegible] వ్రాయించి ఇవ్వింపవలసినది. ఇంతట్లో మీకు పట్టకుండా [illegible] జాగ్రతో కన్నదిగాదూ మీకుగన్కు వ్రాయండి యిస్తేనే యీసమస్తానము సాధించుకుంటూ వున్నాము. మీకు [illegible] మాటదక్కడమున్నా మావంటి సమస్తానికుం కు యీలాగంటి ఉపకారం చేసినానని మాటలు [illegible] కీర్తిపొందించడమున్నా అని చాలా ప్రకారంగా వుత్తరం వ్రాయించది పంపినందులో యీవుత్తరానికి వెంకటకృష్ణమరాజు చాలా [illegible] విజయరామరాజు గారి అన్నకు మానం యింత నిర్వాహకం చేసినాయంటే బంధువులలో చాలా ఘనంవుక్కతుంది. యీ కార్యం సహాయం చేయవలెనని ఆత్మతో నవాబువారి దగ్గరకుపోయి [illegible] మాట్లాడినారు. గనుక యీ [illegible] ప్రకారం కటకం నవాబు, నాగపురం బాకోజీ రావుకి వుత్తరం వ్రాయించి పంపించినారు. యీ [illegible] ఇంతలో యీ సంతోలకా వెంకట కృష్ణమరాజు గారు పరలోకగతులు అయిరి. గనుక యీ ఆలోచనలు [illegible] నిలచినవి. మరికొన్ని దినములకు యీ బంధులూరి వెంకటకృష్ణమరాజు గారి సద్దారు మరిపెద్ద వెంకటకృష్ణమరాజు ఇతను యుద్ధానికి ముందు బహు [illegible] కలిగినవారు గనుక యిరకైన్ని మహాల్ల మీదికి లడాయీకి పంపించేవక్కు అనేకాల్లు [illegible] సాధించి [illegible] జమాబందీ [illegible] తన ప్రభువుకన్న బహు [illegible] సంపాదనం చేసేటప్పటికి కటకం [illegible] నవాబు రాజారాం పండితులు వారికి చాలా [illegible] వచ్చి యింత [illegible] సద్దారు [illegible] పురి దఫేదారికి [illegible] [illegible] వెంకటకృష్ణమరాజు [illegible]

యిచ్చివుంచి సకల [illegible]లతోటి గడిపినా ము. తదనంతరం యీసమాచారం యావత్తూ శీతా రామరాజుగార్కి తెలిసి ఇతను తమకు బంధువు గనుక తోరణ్యం చేసి ప్రయత్నముతో త్రిగి సా [illegible] తెప్పించుకొంటెనని మంతెన వెంకటకృష్ణము రాజు పేరను వ్రాయించినారు. యేమంటే లోవ [illegible] వెంకటకృష్ణము రాజుగారు జీవనం [illegible] ఉండే సమయంలో బస్తరు కోట్లు మాకు [illegible] ఇప్పించుమని వ్రాస్తుంటే ఆయన సకల ప్రయత్నములు చేసి, నాగపురాన్ని వృత్తం వ్రాయించి [illegible] పదిరెండుల గన్క అతను [illegible] పరిమాణా వచ్చును. [illegible] గనుక కార్యం అనుకూలం అయినది కాను మీరుకూ మాకు [illegible] బంధువులే కాని మాన [illegible] కాదు. యీకీర్తి మీకు దక్కుతుంది ఇంతకూ [illegible] రాజారాంపంతులవారు [illegible] దగ్గర సకలయాను [illegible] ఇచ్చినారు గన్క [illegible] మీ పేర వ్రాయవలసి వచ్చినది కా బట్టి యీసమయంలో మాటదక్కించుకోవడం బహు [illegible] పక్షం. ఇదిగ్గా అవశ్యంవల్ల మీ [illegible] యేమయినా వస్తూవున్నదా అంటే వారు మి [illegible] లక్ష్యపెట్టి యున్నవారే కారు. యీమాట [illegible] యావత్తూ రాజారాంపంతులు గార్కి బోధచేసిన [illegible] వ్రాసిన ప్రకారం ఫరమానా తీసి పంపించుమని వ్రాసి పంపించేవర్కు ఆమాటలకు మంతెన వెంకటకృష్ణమరాజు [illegible] పూసపాటివారికి ఇంత [illegible] చేసినామంటే ఈకీర్తి మాకు [illegible] అని యేమితంత్రం చేసినాడో నాగపురి [illegible] వారి వద్దనుంచి పూసపాటి శీతారామరాజు గా [illegible] నరసింహగజపతి గారి పేరను రాజ [illegible] సంతోషించి బస్తరుమీద్కి దండుయావతూ [illegible] జమాయించేవర్కు యీసమా [illegible] బస్తరు దేశమంతకు తెలిసి యీదంపుడు యావత్తూ [illegible] పూసపాటివిజయ [illegible]

సమస్థానం బహు దినములనుంచి [illegible] మీకు తయారయింది సమస్థానం నిలువబెట్టవలెను అని చేస్తుంటే అంద్కు విజయగోపాలరాజు [illegible] వసంకతి నాగపురి వంటివార్కి మీకు [illegible] వారు కారు. మమ్ముల [illegible] చేస్తారా? మా [illegible] ఇంతగా ఝుసియుదాన్కు [illegible] యుద్ధం [illegible] కులము కాము మీరు యుద్ధ [illegible] అన్నంద్కు వారు [illegible] లాహోరీపడి [illegible] ధానం [illegible] విజయగోపాలరాజు అన్నమాటలు [illegible] మాగ్గిన యుండ్కు ఇంతలా [illegible] మాం [illegible] విజయనగరంలో వున్నారు అను [illegible] దగ్గరకు [illegible] ఇచ్చి [illegible] మాటచేసి [illegible] అక్కడికి వెళ్లి [illegible] ఉంటుంది [illegible] [illegible] వచ్చి శీతారామరాజు [illegible] తిమరాజు [illegible] చేసుకుం [illegible] ఇదినా చూస్తూ యుండగా [illegible] నరసింహగజపతి రాజు గార్కి బస్తరుదేశానకు పట్టాభిషేకం చేసినారు. గనుక [illegible] బస్తరువారి వకీలు చూచి [illegible] పేర [illegible] వృత్తం వ్రాసేవర్కు వారుతిరు వకీలుకు పదివేలు రూకల [illegible] ఇచ్చి పూసపాటివారి దండు మనదేశంలోకి రాకుండా చేయమని వ్రాసినారు. [illegible] పాలూరునందివిజయగోపాలరాజు శీతారామరాజుగార్కి వ్రాస్తున్నదియేమంటే మీరుబస్తరుమీద్కి దండు [illegible] యిక్కడకు అంపించినారు గన్క యిక్కడకు దిగవున్నాము. యిక్కడనుంచి దండు [illegible] అన్నీ మన్నెప్రజలు నష్టమయిపోవడము [illegible] కంగా దండుకలవు కావడమున్నా [illegible] రూపాయిలు పర్యంత్యగం అయినది గన్క [illegible] నాల్గునెలల పర్యంతరం [illegible] లక్ష రూపాయిలు [illegible] బట్టి [illegible] దండు [illegible]